

Opties budgettaire consolidatie

Economische context

De economische verwachtingen zijn sinds de Miljoenennota 2012 aanzienlijk verslechterd. Dit is onlangs ook gebleken uit de decemberraming van het CPB. Nog voordat we terug zijn op het niveau van voor de crisis begint het BBP alweer te dalen.

De verslechtering van de economische situatie heeft zijn weerslag op het EMU-saldo, dat volgens het CPB in 2012 uitkomt op **-4,5%**. **Hiermee is het tekort in 2013 groter dan de signaalwaarde van -2,8%.**

Het op orde brengen van de overheidsfinanciën, in lijn met de afspraken uit het Gedoogakkoord en de verplichtingen die volgen uit de 'buitensporigtekortprocedure', is nodig om het vertrouwen van burgers, bedrijven en financiële markten te behouden. De recente dreiging van een afwaardering van onze AAA-status en het tijdelijk oplopen van het renteverskil met Duitsland laten zien dat ook Nederland kwetsbaar is voor de onrust op de financiële markten.

Mogelijke budgettaire maatregelen

Bijgevoegde tabel en onderliggende memo's bieden een keuzemenu aan hervormingen en overige maatregelen die in 2015 in totaal minstens 15 miljard kunnen opleveren. De hervormingen zijn te clusteren onder 6 thema's:

Bevorderen groei. Het is goed mogelijk dat de nu door het CPB voorspelde recessie een voorbode is van langdurig lagere groei, met als gevolg dat de signaalmarge ook in 2014 en 2015 overschreden zal worden. Dit laat het belang zien van het bevorderen van het lange termijn groeivermogen van de economie.

Financiële stabiliteit. De kredietcrisis laat mondiaal, maar ook in Nederland, diepe sporen na. De al hoge schuldposities van voor de crisis zijn over het algemeen verder opgelopen en bedreigen de financiële stabiliteit. Het is daarom van belang om zowel op korte als op langere termijn niet alleen de schuldpositie van de overheid aan te pakken, maar ook die van burgers, bedrijven en banken.

Verbeteren houdbaarheid en duurzaamheid. De vergrijzing stelt ons nu al voor belangrijke budgettaire opgaven in de toekomst. Deze worden door de huidige neergang verder vergroot. Maatregelen die met de vergrijzing 'mee-ademen' kunnen extra effectief zijn op langere termijn en verbeteren daarmee de houdbaarheid van de overheidsfinanciën. Duurzaamheidsmaatregelen kunnen daarnaast de noodzakelijke lange termijn vergroening van de economie faciliteren.

Vergroten doelmatigheid. In tijden van budgettaire krapte zal de overheid zich richten op kerntaken die het algemeen belang dienen. Hierbij zal nogmaals goed gekeken moeten worden of alle bestedingen doelmatig zijn en waar nog (aanvullend) bezuinigd kan worden. Waar individuele burgers aantoonbaar een groter profijt hebben van overheidsuitgaven, ligt het voor de hand dat zij hier ook extra voor betalen.

Openbaar bestuur. Minder groei in de economie verkleint het draagvlak voor overheidsbestedingen. Het ligt daarom voor de hand dat de overheid efficiënter gaat opereren via lagere uitgaven aan het openbaar bestuur.

Varia. Naast de hierboven beschreven pakketten zijn verschillende individuele maatregelen mogelijk om aan de budgettaire opgave te voldoen. Ook zijn aanvullende generieke maatregelen denkbaar, zoals bijvoorbeeld een BTW-verhoging.

De gepresenteerde tabel is een keuzemenu, niet een consistent totaalpakket. Er kan overlap zitten in maatregelen waardoor deze niet zonder meer opgeteld kunnen worden. De maatregelen hebben onvermijdelijk gevolgen voor burgers (koopkracht) en bedrijven. Het advies is om deze in een later stadium in beeld te brengen voor een concreet pakket aan maatregelen. De tabel laat zien dat voor de budgettaire opgave grote pakketten maatregelen nodig zijn die de gehele rijksbegroting bestrijken.

Eventuele maatregelen komen bovenop het huidige pakket van 18 miljard en eventuele aanvullende problematiek die zich aan de uitgavenkant voordoet.

Opties hervormingen en maatregelen¹

		2013	2014	2015	struc
1	Arbeidsmarkt (WW/ontslagrecht)		-600	-1.300	-2.850
2	Arbeidsongeschiktheid			pm	pm
3	Schuld burgers (KEW, HRA)			pm	pm
4	Schuld bedrijven (Aftrek deelnemingsrente)			pm	pm
5	Bankenbelasting	-300	-300	-300	-300
6	Ouderen en pensioen	-2.400	-4.500	-7.700	-7.250
7	Zorg**	-3.450	-4.900	-5.100	-5.600
8	Duurzaamheid	-150	-200	-300	-500
9	Huurmarkt			-250	-1.400
10	Hoger Onderwijs (w.o. sociaal leenstelsel)		-50	-200	-2.400
11	Mobiliteit	-1.600	-1.900	-2.250	-3.300
12	Bestuurlijke inrichting***			-650	-1.750
13	Politie		-150	-250	-250
14	Pakket Bevriezing+ (w.o. nullijn en ontkoppeling)	-3.950	-6.050	-6.400	-14.050
15	Defensie	-50	-200	-300	-300
16	Afbouwen ontwikkelingssamenwerking	-1.000	-2.000	-3.000	-3.600
17	Kindregelingen	-150	-2.100	-3.000	-3.100
18	Beperken omvang belastinguitgaven met 25%	-1.150	-1.150	-1.200	-1.150
19	Winstbox	-500	-500	-500	-500
20	Inhouden enveloppen	-300	-400	-400	-400
21	Cultuur en media	-100	-250	-250	-300
22	Zorgtoeslag	-250	-250	-250	-250
23	Subsidies EL&I	-50	-100	-250	-300
24	Onderwijs (PO, VO en BVE)	-50	-150	-300	-300
	** Nog niet gecorrigeerd voor overlap				
	*** In deze sfeer zijn tevens hervormingen mogelijk die substantieel kunnen bijdragen aan het verlagen van de EM U-schuld				

¹ Cijfers op basis van cCEP, varianten op deze hervormingen en maatregelen dienen ook op basis van cCEP te worden vastgesteld.

Opties hervormingen en maatregelen - Verdeling uitgaven en lasten

		2015		struc	
		wv uitg.	wv lasten	wv uitg.	wv lasten
1	Arbeidsmarkt (WW/ontslagrecht)	-1.300		-2.850	
2	Arbeidsongeschiktheid	pm		pm	
3	Schuld burgers (KEW, HRA)		pm		pm
4	Schuld bedrijven (Aftrek deelnemingsrente)		pm		pm
5	Bankenbelasting		-300		-300
6	Ouderen en pensioen	-600	-7.100	-600	-6.650
7	Zorg*	-4.950	-150	-5.450	-150
8	Duurzaamheid	-50	-250	-100	-400
9	Huurmarkt		-250		-1.400
10	Hoger Onderwijs (w.o. sociaal leenstelsel)	-200		-2.400	
11	Mobiliteit	-950	-1.300	-1.500	-1.800
12	Bestuurlijke inrichting	-650		-1.750	
13	Politie	-250		-250	
14	Pakket Bevriezing+ (w.o. nullijn en ont koppeling)	-4.150	-2.250	-11.800	-2.250
15	Defensie	-300		-300	
16	Afbouwen ontwikkelingssamenwerking	-3.000		-3.600	
17	Kindregelingen	-2.200	-800	-2.300	-800
18	Taakstelling belastinguitgaven (25%)		-1.200		-1.150
19	Winstbox		-500		-500
20	Inhouden enveloppen		-400		-400
21	Cultuur en media	-300		-300	
22	Zorgtoeslag		-250		-250
23	Subsidies EL&I	-250		-300	
24	Onderwijs (PO, VO en BVE)	-300		-300	
<p>* Om een verbetering van het EM U-saldo te realiseren wordt bij de ombuigingen in de cure verondersteld dat de hieruit voortvloeiende premieverlaging wordt gecompenseerd door hogere lasten elders.</p>					

1. Arbeidsmarkt

De WW kent een arbeidsmarktfunctie en een inkomensbeschermingsfunctie: het stelt mensen in staat een nieuwe baan te zoeken en te vervullen en het beschermt tegen de inkomensderving als gevolg van het verlies van een baan. Bij een lange WW-duur bijten die twee functies elkaar; hoe meer bescherming de WW biedt tegen de inkomensachteruitgang, hoe minder de prikkel is om vanuit de WW snel een andere baan te accepteren. Nederland kent een relatief lange maximum WW-duur, ook wanneer internationaal wordt vergeleken.

Maatregel ²	2013	2014	2015	Struc
<i>WW-elementen</i>				
wv. Duurverkorting tot 12 mnd ³		-100	-550	-1.500
wv. IOAW afschaffen		-10	-50	-200
wv. Uitvoeringskosten				-10
wv. Beperken herhaalwerkloosheid			-20	-75
wv. Doorwerking WGA				-60
<i>Ontslag</i>				
wv. Eerste maanden WW werkgever		-490	-650	-1.000
wv. Herziening ontslagstelsel (uitvoering)			-10	-15
Totaal WW-pakket		-600	-1.280	-2.860

In dit pakket komt de nadruk te liggen op de arbeidsmarktfunctie door de WW-duur te verkorten tot maximaal 1 jaar. Om de WW niet als vervroegde uittreedroute te laten fungeren, wordt niet alleen de duur verkort, maar vervalt ook de IOAW (aanvullende regeling voor oudere werklozen). Herhaaldelijk gebruik van de WW wordt ontmoedigd door eerder gebruik in mindering te brengen op de opgebouwde WW-rechten. Eventueel kunnen de effecten van duurverkorting ook bereikt worden door aanscherping van de referte-eis.

Nederland kent internationaal gezien hoge ontslagvergoedingen en hoge procedurele kosten (deadweight loss). Een systeem dat uitgaat van eenvoudige regels en het beprijzen van de uitstoot van arbeid is kosteneffectiever. Daarom wordt het ontslagstelsel fundamenteel herzien. Er komt één wettelijk vastgelegde ontslagprocedure voor vaste contracten met een ontslagvergoeding van een kwart maandsalaris per dienstjaar (met een maximum van 6 maandsalarissen) in plaats van de huidige kantonrechtformule. Het duale stelsel vervalt, evenals de preventieve toets op ontslag. De herziening van het ontslagrecht heeft een gering effect op de werkloosheid; werkgevers zullen mensen sneller ontslaan, maar ook sneller mensen aannemen. Wel wordt de werkloosheid gelijkmatiger verdeeld: mensen zijn vaker maar korter werkloos.

De daling van ontslagkosten voor werkgevers (van circa 3,4 mld. naar circa 2,2 mld.) wordt aangewend door de rekening van de eerste 6 maanden van de WW bij hen te leggen (kosten 1 mld.). Door het principe 'de veroorzaker betaalt' zullen werkgevers terughoudender worden in het ontslaan van hun werknemers. Sterker: werkgevers hebben een financieel belang bij het voorkomen van werkloosheid, het investeren in algemene inzetbaarheid en het begeleiden naar nieuw werk van werknemers. Deze premiedifferentiatie op bedrijfsniveau is afhankelijk van de duur van het dienstverband: één maand per jaar, met een minimum van 3 maanden voor mensen die vanuit een vast contract werkloos worden. Het UWV keert de WW-uitkering uit en verhaalt de kosten op de werkgever. Dit komt in de plaats van de sectorfondspremies⁴. Deze maatregel heeft tegenovergestelde effecten als de ontslagversoepeling: werkgevers zullen terughoudender worden zowel met aannemen als met ontslaan. Per saldo is sprake van een enigszins drukkend effect op de werkloosheid.

Gezamenlijk leidt de herziening van het ontslagstelsel en de premiedifferentiatie op termijn tot minder werkloosheid (65.000 uitkeringsjaren) en tot een meer dynamische arbeidsmarkt, wat bijdraagt aan een hogere productiviteit. De besparing loopt op naar 2 mld. in 2016 en naar 2,5 mld. structureel.

² De verschillende elementen zijn ook los door te voeren.

³ Hierin is rekening gehouden met de weglek naar de bijstand.

⁴ Aangenomen wordt dat de afschaffing van de sectorpremies wordt opgevangen binnen het lastenbeeld met de Awf-premie.

1a. Arbeidsmarktpakket – vervolg

Ten opzichte van het eerder geschetste arbeidsmarktpakket, is een aantal wijzigingen mogelijk dat minder ver gaat.

Maatregel	2013	2014	2015	Struc
<i>Oorspronkelijk pakket</i>				
1. Duurverkorting 12 mnd ⁵		-100	-550	-1.500
2. Eerste maanden WW werkgever		-400	-650	-1.000
3. IOAW afschaffen		-10	-50	-200
4. Uitvoeringskosten			0	-10
5. Beperken herhaalwerkloosheid			-20	-75
6. Herziening ontslagstelsel (uitvoering)			-10	-15
7. Doorwerking WGA				-60
<i>Alternatieven</i>				
1b. Duurverkorting 12 mnd + vervolg 6 mnd		-75	-400	-1.200
1c. Duurverkorting 18 mnd		-15	-250	-1.000
1d. Duurverkorting 18 mnd + vervolg 6 mnd		-10	-125	-750
1e. Duurverkorting 24 mnd			-40	-600
8. Inkomstenverrekening			25	25

In het keuzemenu is een pakket opgenomen waarin de maximale duur van de WW-uitkering 12 maanden is. Hierin zijn ook gematigder varianten mogelijk, zowel door middel van een vervolgitkering als door de maximumduur minder te verkorten of door inkomstenverrekening te introduceren.

Vervolgitkering

Om werknemers met een langdurig arbeidsverleden niet te laten terugvallen op het inkomen van de partner of het vermogen, is het mogelijk om een vervolgitkering te introduceren op het niveau van het sociaal minimumniveau zonder partner- en vermogenstoets van maximaal een half jaar.

Maximumduur

Van de huidige maximumduur van 38 maanden kan de WW ook worden verkort naar bijvoorbeeld 18 of 24 maanden. Een alternatieve manier om een minder lang maximumverbruik van de WW te hebben, is door de opbouw te verlagen (nu wordt één maand per gewerkt jaar opgebouwd, dit zou kunnen worden verlaagd naar bijvoorbeeld $\frac{3}{4}$ maand per jaar; daardoor moet langer worden gewerkt voordat de maximumduur wordt bereikt).

Inkomstenverrekening

Werknemers die jarenlang bij hetzelfde bedrijf werkten, hebben soms moeite om na ontslag weer een baan te vinden. Daarom wordt inkomstenverrekening geïntroduceerd: als tussen een half jaar en een jaar WW een lager betaalde wordt geaccepteerd, wordt 70% van de inkomsten verrekend met de WW-uitkering (dit geldt nu al in de WW, alleen voor mensen die langer dan een jaar in de WW zitten)⁶. Om hiervoor in aanmerking te komen moet 20 jaar arbeidsverleden zijn opgebouwd. In totaal bedraagt de maximale duur van WW, vervolgitkering en loonaanvulling 2 jaar. Dit vermindert de kans op langdurige werkloosheid en maakt overstappen naar een baan met een (tijdelijk) lager salaris mogelijk.

⁵ Hierin is rekening gehouden met de weglek naar de bijstand.

⁶ Bijvoorbeeld: als iemand 600 euro verdiende, krijgt hij een uitkering van 420 (70% van 600). Als diegene nu een baan accepteert van 400 euro, wordt 70% daarvan in mindering gebracht op zijn uitkering (280 euro), de overige 140 euro mag hij houden als 'werkbonus'. Daarmee is zijn totale inkomen 540 euro en dus 120 euro meer dan de WW-uitkering.

2. Arbeidsongeschiktheid

De invoering van de WIA heeft naast een scala aan andere wetten en maatregelen een belangrijke bijdrage geleverd aan de daling van de jaarlijkse instroom in de arbeidsongeschiktheidsregeling van rond de 100.000 in 2000 naar iets meer dan 30.000 personen in 2010. Desondanks zijn de WIA-uitgaven de afgelopen jaren toch weer flink gestegen, veel meer dan verklaard kan worden uit de ingroeieffecten als gevolg van de overgang van WAO naar WIA en demografische factoren. Het huidige systeem leidt tot tenminste twee opmerkelijke uitkomsten:

- a. In een deel van de WIA (Werkhervattingsregeling Gedeeltelijk Arbeidsgeschikten - WGA) zitten mensen die nog zelfstandig hun brood kunnen verdienen. Op dit moment wordt iemands mate van arbeidsongeschiktheid uitgedrukt als percentage van wat iemand nog van zijn vorige loon kan verdienen (verdiencapaciteit). Een resterende verdien capaciteit van 2.000 euro betekent voor iemand met een voormalig inkomen van 4.000 euro een arbeidsongeschiktheidspercentage van 50%.
- b. Mensen met een loon vlak boven WML worden snel volledig arbeidsongeschikt verklaard. Het valt meestal niet mee om voor mensen met een laag loon en lage opleiding en een arbeidsbeperking voldoende functies te duiden waarmee tenminste WML kan worden verdiend. In dat geval wordt de resterende verdien capaciteit bepaald op nul. De huidige keuring is erg statisch: er wordt gekeken wat de verdien capaciteit is van de uitkeringsgerechtigde op het moment van de keuring, niet naar het potentieel van die persoon. Zonder aanvullende opleiding blijft deze persoon volgens de WIA volledig arbeidsongeschikt. Naar verwachting bestaat een aanzienlijk deel van de groep WGA 80-100 (volledig maar niet duurzaam arbeidsongeschikt) uit deze groep.

Maatregel	2013	2014	2015	Struc
WIA: hervorming	PM	PM	PM	PM
Prijismaatregelen	-427	-786	-775	-673
<i>Waarvan verlaging uitkeringen naar 70%</i>	-50	-417	-408	-387
<i>Waarvan afschaffen AO-tegemoetkoming</i>	-377	-369	-367	-286

1. WIA: hervorming

Er wordt gewerkt aan de uitwerking van mogelijke hervormingen op het terrein van de WIA die onder andere een antwoord proberen te geven op bovengenoemde problematiek **waarbij de prikkel wordt versterkt om werk te hervatten. De opbrengst is afhankelijk van de precieze uitwerking en kan nog niet worden geraamd.**

2. Prijismaatregelen

Het is met verschillende maatregelen mogelijk de uitkeringslasten te verlagen. Te denken valt aan verlaging of afschaffing van de AO-tegemoetkoming en het verlagen van de AO-uitkeringen voor volledig arbeidsongeschikten van 75% naar 70%. Dit betekent het terugdraaien van een eerder genomen maatregel.

3. Schuld burgers (KEW, HRA)

- De hoge – fiscaal ondersteunde – hypotheekschuld (meer dan 110% BBP) vormt een kwetsbaarheid voor financiële stabiliteit. Bij dalende woningprijzen brengt de hoge schuld vergeleken met de waarde van de woning vooral relatief nieuwe kopers in de financiële problemen zodra deze hun huis moeten verkopen.
- De toezichthouders zien bovendien dat de grote en relatief risicovolle hypotheekportefeuilles voor kredietverstrekkers problemen opleveren bij het aantrekken van funding. In het 'Overzicht Financiële Stabiliteit' concludeert DNB dat afbouw van de fiscaal gestimuleerde schuld nodig is om het weerstandsvermogen van huishoudens en verstrekkers van hypothecair krediet structureel te verbeteren.
- Een geleidelijke vermindering van de fiscale ondersteuning van de opbouw van schulden maakt het mogelijk de belastingdruk voor burgers substantieel te verminderen.
- Indien het kabinet de tijdelijke verlaging van de overdrachtsbelasting structureel wil maken, leidt dat tot een structurele derving van 1,6 mld. (0,8 mld. in 2012).

Maatregel	2013	2014	2015	Struc
Hervorming hypotheekrenteaftrek			PM	-5.000
Kapitaalverzekering Eigen Woning		PM	PM	-880

Hypotheekrenteaftrek richten op schuldafbouw

Alleen de rente die past binnen een annuïtair aflossingsschema komt in aanmerking voor fiscale aftrek. Doel hiervan is het stimuleren van het aflossen van de hypotheekschuld. We bekijken hoe dit het beste kan worden vormgegeven. Hierbij vormt de complexiteit in de uitvoering een belangrijk aspect.

Gezien de benodigde nadere uitwerking betreft de raming indicatie van omvang van besparing. In dit systeem lost iedereen (huidige en nieuwe gevallen) de hypotheek af volgens een annuïtair aflossingsschema met een looptijd van 30 jaar en een rente van 4%. Alleen de rente over de eigenwoningschuld die binnen dit schema valt is aftrekbaar. Het structurele bedrag wordt 30 jaar na invoering bereikt. Een alternatieve wijziging van de hypotheekrenteaftrek is overheveling van de eigen woning van box 1 naar box 3. De opbrengst hiervan hangt sterk af van de gekozen vormgeving, zoals de keuze van een heffingsvrije voet.

Kapitaalverzekering Eigen Woning (KEW)⁷

- De KEW-faciliteit in box 1 komt te vervallen en de KEW wordt voortaan behandeld als (normaal belast) vermogen in box 3. Het aanhouden van de volledige hypotheekschuld, waarnaast apart wordt gespaard maar niet afgelost, wordt daarmee minder aantrekkelijk. Het structurele bedrag wordt bereikt in 2044.
- Hoewel deze maatregel voor nieuwe gevallen zou kunnen leiden tot een prikkel om voor daadwerkelijke aflossing te kiezen in plaats van sparen voor aflossing d.m.v. een KEW, is deze maatregel zonder aanvullende op schuld afbouw gerichte maatregelen niet effectief voor burgers met een (deels) aflossingsvrije hypotheek. Zij voelen nog steeds geen prikkel om over te gaan tot aflossing.
- Voor bestaande gevallen blijft het reeds opgebouwde vermogen vrijgesteld; nieuwe inleg wordt belast in box 3. In de uitwerking kan deze keuze nader worden gezien.

⁷ Onder Kapitaalverzekering Eigen Woning (KEW) worden hier ook alle vergelijkbare regelingen verstaan, zoals de spaarrekening eigen woning.

3a. Schuld burgers (KEW, HRA) – vervolg

In het keuzemenu wordt uitgegaan van de introductie van een (al dan niet fictief) aflossingschema waardoor de aftrekbare hypotheekrente in 30 jaar terugloopt van 100% naar 0%. Ook wordt de box 3-vrijstelling voor de KEW afgeschaft. Hier worden vijf minder vergaande varianten in overweging gegeven.

Maatregel	2013	2014	2015	Struc
Variant 1: HRA: aflossing tot 50% & geen afschaffing vrijstelling KEW		PM	PM	-2500
Variant 2: alleen andere benadering EWF		PM	PM	PM
Variant 3: alleen afschaffing box 3-vrijstelling KEW			PM	-880
Variant 4: alleen villabelasting	PM	PM	PM	-1200
Variant 5: alleen EWF verhogen	PM	PM	PM	PM

Variant 1: aflossing tot 50%

- De eigenwoningsschuld wordt d.m.v. een fictief aflossingsschema geacht in 30 jaar i.p.v. helemaal voor slechts 50% te worden afgelost. De vrijstelling in box 3 voor de KEW verdwijnt niet.
- Er wordt gekozen voor 50% vanwege de Gedragscode Hypothecaire Financieringen (GHF).
- Immers, in de GHF hebben hypotheekverstrekkers opgenomen dat slechts voor 50% van de waarde van de woning een aflossingsvrije hypotheek mag worden verstrekt.
- Indien voor het niet-aflossingsvrije deel kapitaal wordt opgebouwd (m.n. spaarhypotheek, beleggingshypotheek of banksparen), werkt het aflossingschema ook als aflossingsprikkel voor het aflossingsvrije deel. Voor deze groep komt deze maatregel bovenop de norm uit de GHF en wordt meer dan 50% afgelost.
- Deze variant leidt uiteindelijk tot een structurele opbrengst van circa 2,6 mld.

Variant 2: andere benadering EWF (geen andere maatregelen in woningmarktdossier)

- In deze variant wordt HRA niet aangepast. Het eigenwoningforfait wordt afhankelijk gemaakt van de hoogte van de eigenwoningsschuld in plaats van de WOZ-waarde. Afhankelijk van de vormgeving zou deze variant aflossen kunnen stimuleren. Van een maatregel die leidt tot een al dan niet fictief aflossingsschema is in deze variant geen sprake. De KEW vrijstelling in box 3 verdwijnt wel.
- In een simpele variant wordt een percentage toegepast op de schuld. Om budgettair opbrengst van EWF constant te houden, wordt het nieuwe EWF-tarief 1,2%. Als vanzelfsprekend kan ook voor een variant worden gekozen die een budgettaire opbrengst genereert.
- Als meer wordt afgelost, neemt de derving bij EWF toe, maar vindt tegelijkertijd een besparing op de hypotheekrenteaf trek plaats.
- Belangrijk aandachtspunt: Met het hanteren van alleen de schuld als grondslag voor het vaststellen van de inkomsten uit de eigen woning wordt afgestapt van de huidige fiscaal juridische onderbouwing van de behandeling van de eigen woning in de inkomstenbelasting namelijk dat deze een bron is van inkomen. Daarmee wordt de bestaande rechtvaardiging van EWF kwestieus.
- Een alternatief voor EWF volledig op basis van schulden, dat bovenstaand aandachtspunt beter ondervangt, is een gestaffeld percentage EWF waarin hoge schulden in verhouding tot de WOZ-waarde sterker worden afgestraft. Een dergelijke staffel kan dan worden toegepast op de WOZ-waarde. Afhankelijk van de vormgeving zou moeten worden gekeken of een Hillen element nog nodig is.

Variant 3: alleen afschaffing box 3-vrijstelling KEW (geen andere maatregelen in woningmarktdossier)

- Als derde variant wordt in overweging gegeven om enkel de box 3-vrijstelling van de KEW te schrappen. Van een maatregel die leidt tot een al dan niet fictief aflossingsschema is in deze variant geen sprake.
- Deze variant leidt uiteindelijk tot een structurele opbrengst van circa 0,88 mld.

Variant 4: alleen villabelasting (geen andere maatregelen in woningmarktdossier)

- Het EWF-percentage is hoger voor huizen met een WOZ waarde die hoger ligt dan 1.040.000 (met ingang van 1 januari 2009 wordt dit tarief in stappen verhoogd totdat het vanaf 1 januari 2016 2,35% bereikt). De grens is op dit moment geïndexeerd.
- Niet indexeren van de grens zorgt er voor dat zeer geleidelijk meer huizen onder het hoger tarief vallen (als de huizenprijs blijft stijgen). Dit levert 0,2% BBP houdbaarheidswinst op.
- Opbrengst wordt op zeer lange termijn behaald. Opbrengst binnen de kabinetsperiode is verwaarloosbaar.

Variant 5: EWF verhogen (geen andere maatregelen in woningmarktdossier)

Verhoging van het EWF-percentage tot 1.040 mln. levert 173 mln. op per 0,05%-punt. Verhoging EWF vanaf 1.040 mln. levert 0,4 mln. op per 0,05%-punt.

4. Schuld bedrijven (aftrek deelnemingsrente)

De aftrek van deelnemingsrente wordt beperkt. Deze beperking leidt tot een meer evenwichtige behandeling van vreemd en eigen vermogen in de Vennootschapsbelasting (VPB). Verder wordt het aantrekken van veel vreemd vermogen onaantrekkelijker en zou de verdeling van de belastingdruk in de vennootschapsbelasting tussen nationale en internationale ondernemingen evenwichtiger worden. Het kabinet zet in op een oplossing gericht op het tegengaan van oneigenlijk gebruik. Die zou maximaal 150 mln. opleveren. Een generieke aanpak zou maximaal 700 mln. kunnen opleveren (rekening houdend met dubbelingen met bestaande wetgeving).

Van de opbrengst in 2013 dient 59 mln. ter dekking van de incidentele verlaging van de overdrachtsbelasting.

Maatregel	2013	2014	2015	Struc
Aanpakken aftrek deelnemingsrente	PM	PM	PM	PM

5. Bankenbelasting

Het wetsvoorstel bankenbelasting is op 15 december 2011 ingediend bij de Tweede Kamer. Dit wetsvoorstel zou medio 2012 in werking moeten kunnen treden. De bankenbelasting kent, in het geval het wetsvoorstel daadwerkelijk medio 2012 in werking treedt, vanaf 2012 een structurele opbrengst van jaarlijks 300 mln. De bankenbelastingopbrengst in 2012 is ingezet voor de tijdelijke verlaging van het overdrachtsbelastingtarief voor woningen. De budgettaire opbrengst van de bankenbelasting vanaf 2013 is tot op heden nog niet uitgegeven (in het lastenbeeld is hiervoor een stelpost opgenomen). Als ervoor gekozen wordt deze enveloppe niet aan te wenden zou dit tot de navolgende lastenverzwaring leiden. DNB schat in dat de bankenbelasting een relatief beperkte negatieve impact op de kredietverlening aan Nederlandse huishoudens en bedrijven heeft.

Maatregel	2013	2014	2015	Struc
Inhouden bankenbelastingenveloppe	-300	-300	-300	-300

Een belangrijk aandachtspunt bij de bankenbelasting zijn de ontwikkelingen rondom de financiële transactiebelasting (FTT). De FTT is opgenomen in een richtlijnvoorstel van de Europese Commissie.

6. Ouderen en pensioen

De vergrijzing leidt tot een aanzienlijke toename van de uitgaven, en daarmee de collectieve lasten. Met het Pensioenakkoord wordt een belangrijke stap gezet om de uitgavenstijging als gevolg van de vergrijzing te beperken, maar dit zal de uitgavenstijging bij lange na niet kunnen compenseren. Dit hervormingspakket heeft als doel deze extra uitgaven te beperken.

Het pakket bevat drie soorten maatregelen. In de eerste plaats een maatregel die de rekening van de vergrijzing bij ouderen zelf leggen. Juist door het toenemend aantal ouderen, ligt het in de rede om van ouderen zelf een bijdrage te vragen. Dit kan bijvoorbeeld door verder te fiscaliseren, in dat geval dragen ook de huidige gepensioneerden bij aan het opvangen van de vergrijzingskosten.

In de tweede plaats bevat het pakket maatregelen die de rekening bij de huidige werkenden neerleggen, door de AOW-leeftijd versneld te verhogen en het inperken van de fiscale opbouwruimte voor pensioen (Witteveenkader). Het voordeel hiervan is dat dit in tegenstelling tot de meeste bezuinigingsmaatregelen nu positieve bestedingseffecten kan hebben. De inperking van het Witteveenkader kan generiek, door het benodigd aantal opbouwjaren voor een volledig pensioen te verhogen van 35 naar 40 jaar. Het is ook mogelijk om alleen de pensioenopbouw van hogere inkomens te beperken.

Tot slot is een tweetal maatregelen opgenomen die bezuinigen op het vitaliteitspakket en het vitaliteitssparen. Bij het vitaliteitspakket gaat het vooral om premie- en heffingskortingen voor werkgevers en werknemers die bedoeld zijn om de participatie van oudere werknemers te bevorderen, en enkele budgetten ter bevordering van scholing. Van een deel van deze maatregelen is door het CPB aangegeven dat deze weinig effectief zijn. Het vitaliteitssparen kan voor vroegpensioen worden ingezet.

Maatregel*	2013	2014	2015	Struc (2040)
<i>Ouderen</i>				
1 Aanpassen AOW			-600	- 600
2 Verdere fiscalisering AOW			-800	-3.000
<i>Werkenden</i>				
3 Inperken Witteveenkader		-750(-400)	-1.500(-1.000) ⁸	- 550 ⁹
4 Aftoppen pensioengevend loon op 1,5 modaal		-850	-1.670 ¹⁰	- 650
<i>Ouderenparticipatie/scholing</i>				
5 Versobering regelingen ouderenparticipatie/scholing	-2.028	-2.173	-2.360	- 2.493
6 Versobering vitaliteitssparen	-390	-715	-770	-140
Totaal	-2.418	-4.488	-7.700	-7.233

* Indien alle maatregelen worden genomen, treedt er structureel een besparingsverlies op van 200 mln. Vanaf 2014 is de totaalopbrengst voor dit besparingsverlies gecorrigeerd.

1. Aanpassen AOW

Bij een tijdelijke versnelling kan de AOW-leeftijd per 2015 worden opgehoogd naar 66 jaar, per 2020 naar 67 en per 2025 naar 68 jaar. Vanaf 2025 vindt de koppeling aan de levensverwachting plaats zoals voorzien in het pensioenakkoord. Dit levert geld op in de periode tot 2040, en heeft een beperkt houdbaarheidseffect (0,1% BBP)¹¹. Alternatief is de referentieperiode in het Pensioenakkoord te wijzigen, bijv. door deze vast te zetten op de gemiddelde levensverwachting in 2000 (17,0 jr.) in plaats van de verwachting in de periode 2000-2009 (18,26 jr.). Hierdoor zullen structureel de AOW-leeftijdverhogingen eerder plaatsvinden en is de houdbaarheidswinst structureel hoger.

2. Verdere fiscalisering AOW

Verdere fiscalisering is op verschillende manieren mogelijk, uitgegaan wordt van een lastenverzwaring van 0,8 mld. in 2015 en 3,0 mld. structureel.¹² Deze maatregel kent een zekere overlap met de maatregelen

⁸ Indicatie van de extra kasopbrengsten ten opzichte van de inperking van het Witteveenkader uit het Pensioenakkoord. Tussen haken staan de geraamde kasstromen van het Pensioenakkoord vermeld.

⁹ Schatting van de extra structurele opbrengst ten opzichte van het Pensioenakkoord.

¹⁰ De kaseffecten in de jaren 2014-2016 zijn met de nodige onzekerheid omgeven. Het betreft een grove schatting.

¹¹ Vanaf 2040 is bij tijdelijke versnelling geen verschil meer in de pensioenleeftijd in dit voorstel versus de pensioenleeftijd die wordt gehanteerd in het pensioenakkoord. Tot 2040 is er bij tijdelijke versnelling wel sprake van aanzienlijke extra opbrengsten. Verondersteld wordt dat deze extra opbrengsten worden gebruikt ter aflossing van de staatsschuld. Daardoor ontstaan vanaf 2040 structureel lagere rentelasten, ter grootte van 0,1% BBP.

¹² Zonder aanvullende maatregelen vindt fiscalisering ook plaats, maar in een zeer langzaam tempo (pas in ca. 2150-2200 voltooid).

ontkoppeling en afbouw dubbele heffingskorting binnen referentieminimumloon AOW uit het pakket Bevriezing+. Hiervoor is nog niet gecorrigeerd.

3. Inperken Witteveen kader

Het vereiste aantal opbouwjaren wordt vanaf 2014 verhoogd van 35 jaar naar 40 jaar, wat een verlaging betekent van de jaarlijkse maximale opbouwpercentages voor middelloonregelingen van 2,25% naar 2% (voor eindloonregelingen van 2,0% naar 1,75%). De extra opbrengst van deze maatregel ten opzichte van het Pensioenakkoord bedraagt structureel ongeveer 0,1% BBP. Deze inperking vraagt ook om vergelijkbare maatregelen in de sfeer van de derde pijler en de fiscale oudedagsreserve.

4. Aftoppen pensioengevend loon

De omkeerregel wordt afgetopt voor hogere inkomens op 1,5 modaal (dit is ongeveer gelijk aan de inkomensgrens werknemersverzekeringen). Hierdoor kan vanaf dat inkomensniveau niet langer fiscaal gefaciliteerd voor aanvullend pensioen worden gespaard. De houdbaarheidswinst is circa 0,1% BBP. Als de omkeerregeling wordt afgetopt op 2,5 modaal is de structurele opbrengst ongeveer 250 mln. (inclusief verlaging maximumpremiegrondslag voor de derde pijler (159.741 euro in 2011)).

5. Versobering regelingen ouderenparticipatie/scholing

Deze variant omvat het afschaffen van de werkbonussen voor werknemers en werkgevers, de mobiliteitsbonus, en het budget voor intersectorale scholing en het van werk naar werk budget. Na 2015 wordt de inkomensafhankelijke werkbonus niet ingevoerd.

6. Versobering vitaliteitssparen

Vitaliteitssparen is een regeling die voor een deel mogelijk ingezet wordt voor vroegpensioenering. In de tabel wordt uitgegaan van het afschaffen van de regeling. Er is nog geen rekening gehouden met weglek naar de levensloopregeling.

6a. Ouderen en pensioen – vervolg

In dit pakket zijn gematigder varianten van enkele maatregelen uit het keuzemenu opgenomen zodat een minder vergaand pakket op het terrein van pensioenen en AOW resteert.

Maatregel*	2013	2014	2015	Struc (2040)
<i>Ouderen</i>				
1 Verdere fiscalisering AOW			-300	-1.000
<i>Werkenden</i>				
2 AOW-leeftijdsverhogingen 2 jaar eerder laten plaatsvinden			-PM	- PM
3 Aftoppen pensioengevend loon op 2,5 modaal			-1000 ¹³	- 250
<i>Ouderenparticipatie/scholing</i>				
4 Versobering vitaliteitspakket	-PM	-PM	-PM	- 500
Totaal	PM	PM	PM	PM

* Indien alle maatregelen worden genomen, treedt er structureel een besparingsverlies op van ca. 200 mln.

1. Verdere fiscalisering AOW

Deze variant kent net zoals in het keuzemenu een lastenverzwaring van 0,8 mld. voor 2015 en 3,0 mld. structureel¹⁴. In deze variant wordt echter 2/3^e deel van de opbrengst gebruikt voor compensatie. Dat komt ongeveer neer op compensatie voor alle ouderen met een aanvullend pensioen tot 15.000 euro. Deze maatregel kent overlap met de maatregelen ont koppeling en afbouw dubbele heffingskorting binnen referentieminimumloon AOW uit het pakket Bevriezing+. Hiervoor is nog niet gecorrigeerd.

2. Versnellen ophoging AOW-leeftijd

Met het pensioenakkoord wordt de AOW-leeftijd gekoppeld aan de levensverwachting. Waar in het keuzemenu werd uitgegaan van een versnelling van 5 jaar, vinden in deze variant de AOW-leeftijdsverhogingen 2 jaar eerder plaats dan in het Pensioenakkoord. Dat betekent een verhoging naar 66 jaar in 2018, naar 67 jaar in 2023. Door aanpassing van de referentieperiode in het wetsvoorstel wordt de versnelling structureel, en zullen ook na 2023 alle volgende AOW-leeftijdsverhogingen twee jaar eerder plaatsvinden, dus naar verwachting naar 68 in 2038 i.p.v. 2040 etc. In lijn hiermee zou ook de inperking van de derde pijler en de fiscale oudedagsreserve versneld moeten worden doorgevoerd.

3. Aftoppen pensioengevend loon

De omkeerregel wordt afgetopt voor hogere inkomens op 2,5 modaal, waar in het keuzemenu werd uitgegaan van aftopping op 1,5 modaal. Hierdoor kan vanaf dat inkomensniveau niet langer fiscaal gefaciliteerd voor aanvullend pensioen worden gespaard. De structurele opbrengst hiervan is ongeveer 250 mln. (inclusief verlaging maximumpremiegrondslag voor de derde pijler (159.741 euro in 2011)).

4. Versobering vitaliteitspakket

Waar in het keuzemenu werd voorgesteld het volledige vitaliteitspakket niet door te laten gaan, is hier het voorstel alleen de minst effectieve onderdelen niet door te laten gaan, namelijk: vitaliteitssparen (0,15 mld.), het budget voor intersectorale scholing en VWNW (0,3 mld.) en de verlaging van de scholingsdrempel (0,05 mld.). Van deze maatregelen is door het CPB aangegeven dat vraagtekens geplaatst kunnen worden bij de effectiviteit en de haalbaarheid. In deze variant blijven de premiekortingen voor werkgevers en werknemers dus overeind.

¹³ De kaseffecten in de jaren 2014–2016 zijn met de nodige onzekerheid omgeven. Het betreft een grove schatting.

¹⁴ Zonder aanvullende maatregelen vindt fiscalisering ook plaats, maar in een zeer langzaam tempo (pas in ca. 2150-2200 voltooid).

7. Zorg

Recentelijk heeft het CPB berekend dat zonder aanvullend beleid de collectieve zorguitgaven stijgen van 11% van het BBP nu tot 25% van het BBP in 2040. Dit betekent dat de gemiddelde Nederlander in 2040 bijna 50% van zijn inkomen kwijt zou zijn aan collectieve zorgpremies. Dit pakket heeft als doel de uitgavenstijging in de zorg te beperken en zo de houdbaarheid te verbeteren. Bezuinigingen op de zorg hebben bovendien het voordeel dat ze op de langere termijn door de demografische trends meer op kunnen gaan brengen.

De overheid streeft een drietal publieke doelen na op zorggebied: financiële en fysieke toegankelijkheid, kwaliteit en macro betaalbaarheid. OECD-vergelijkingen laten zien dat in Nederland:

- Financiële en fysieke toegankelijkheid goed is door een breed pakket en relatief lage eigen betalingen.
- Kwaliteit gemiddeld is.
- Macrobetaalbaarheid relatief slecht is. De stijging van zorguitgaven in de periode 2003-2009 was de hoogste van de OECD.

Maatregel

Maatregelen proberen een nieuwe balans te vinden in de publieke belangen, daarom:

- Ligt de nadruk op pakketmaatregelen en het vergroten van eigen betalingen;
- Wordt ingezet op het vergroten van de doelmatigheid. Meer zorg voor minder geld.

Maatregel	2013	2014	2015	Struc	Struc in
Zvw algemeen: verhogen eigen risico en afschaffen compensatie eigen risico	-700	-700	-700	-700	2013
Eerstelijnszorg	-600	-600	-600	-600	
Aanpassingen eigen betalingen	-400	-400	-400	-400	2013
Aanpassingen verzekerd basispakket	-200	-200	-200	-200	2013
Farmacie en hulpmiddelen	-1.050	-1.100	-1.100	-1.100	
Aanpassingen eigen betalingen	-450	-500	-500	-500	2014
Aanpassingen verzekerd basispakket	-400	-400	-400	-400	2013
Preferentiebeleid geneesmiddelen uitbreiden	-200	-200	-200	-200	2013
Tweedelijnszorg	-100	-300	-300	-400	
Aanpassingen eigen betalingen	-100	-100	-100	-100	2013
Overig (doelmatigheid en opleidingen)	0	-200	-200	-300	PM
Langdurige zorg	-975	-1.800	-1.975	-2.375	
Eigen bijdragen AWBZ en Wmo vast percentage van de uitgaven	-200	-300	-400	-500+PM	PM
Extramuralisering	0	-25	-100	-400	2018
Functie persoonlijke verzorging overhevelen naar de gemeenten (Wmo)	0	-100	-100	-100	2014
Terugdraaien intensivering tariefsverhoging ZZP's	-625	-625	-625	-625	2013
Leeftijdsafhankelijke AWBZ-premie (lasten)	-150	-150	-150	-150	2013
Gebruikelijke zorgnorm naar 90 min. voor alle AWBZ-zorg		-600	-600	-600	2014
Beëindiging Wtcg	0	-400	-400	-400	2014
Lastenverlichting door lagere zorgpremies	-1.730	-1.883	-1.861	-1.883	
Compenserende lastenverzwaring	1.730	1.883	1.861	1.883	
Totaal*	-3.425	-4.900	-5.075	-5.575	

* De maatregelen uit de tabel overlappen elkaar soms. Met deze overlap is geen rekening gehouden in de totaalstelling. Om een verbetering van het EMU-saldo te realiseren wordt bij de ombuigingen in de cure verondersteld dat de hieruit voortvloeiende premieverlaging wordt gecompenseerd door hogere lasten elders.

Bij de budgettaire bedragen zijn zowel de besparingen als verliezen door een doorwerking naar de zorgtoeslag en het directe effect van de belasting over de inkomensafhankelijke bijdrage Zvw meegenomen.

Cure

Allereerst wordt het eigen risico in de Zvw met 100 euro verhoogd en de compensatie eigen risico afgeschaft. In de eerstelijnszorg worden eigen betalingen ingevoerd voor onder andere een bezoek aan de huisarts (5 euro per consult) en verschillende preventieve onderzoeken vanuit het idee dat het vragen van een beperkte eigen bijdrage mensen bewuster maakt van de kosten van zorg terwijl het laagdrempelige karakter van eerstelijnszorg behouden blijft. Daarnaast gaan onder andere logopedie, fysiotherapie en tandartszorg voor 18-minners volledig uit het basispakket. Met deze maatregelen wordt aangesloten bij recente beleidsbeslissingen om voor verschillende typen van vrij toegankelijke (dus: zonder verwijzing huisarts) paramedische zorg een groter beroep te doen op eigen betalingen van mensen dan wel deze zorg geheel uit het basispakket te halen.

Een eigen bijdrage van 2,50 euro per voorschrift voor geneesmiddelen wordt geïntroduceerd. Daarnaast wordt ook het preferentiebeleid voor geneesmiddelen uitgebreid naar maatregelen met dezelfde therapeutische waarde. Verder gaan hulpmiddelen zoals verbandmiddelen, incontinentiemateriaal en gehoortoestellen uit het verzekerde basispakket.

In de tweedelijnszorg komt een eigen bijdrage per ligdag en voor een eerste bezoek aan de polikliniek. Verder wordt de subsidie voor medische vervolgopleidingen verlaagd. Ter compensatie kan een grotere eigen bijdrage van studenten gevraagd worden. Tot slot wordt het recht op vergoeding bij een restitutiepolis geschrapt. Het schrappen van dit recht stimuleert verzekeraars scherper in te kopen en zo doelmatigheidswinst te realiseren.

Als alternatief voor de diverse eigen betalingen in de Zvw (bijna een miljard) is het ook mogelijk het eigen risico met ruim 150 euro extra te verhogen (bovenop de eigen risico maatregel uit de tabel).

Care + Wtcg

De eigen bijdragen in de AWBZ en Wmo worden aangepast zodat de eigen bijdragen altijd een vast percentage van de uitgaven zijn (nu daalt dit percentage). In de langdurige zorg is verblijf alleen nog mogelijk bij een intensieve zorgbehoefte (extramuraliseren). De functie extramurale persoonlijke verzorging wordt overgeheveld naar de gemeenten. Gemeenten zijn beter in staat maatwerk te leveren en af te stemmen op de welzijnstaak die zij hebben waardoor minder zorg noodzakelijk is. Het terughalen van de intensiveringsmiddelen stimuleert de zorgaanbieders deze zorg efficiënter te leveren en past binnen de trend van extramuralisering. Verder wordt de AWBZ-premie leeftijdsafhankelijk gemaakt. Dit betekent dat de AWBZ-premie voor 65-plussers 1%-punt hoger wordt. Zo wordt een groter deel van de stijging van de uitgaven aan langdurige zorg door ouderen betaald die ook meer gebruik maken van de AWBZ. Voor alle AWBZ-zorg wordt de gebruikelijke zorgnorm 90 min. Dit betekent dat de eerste 90 minuten zorg die nodig is buiten het AWBZ pakket valt (alleen extramuraal).

Tot slot wordt de Wet tegemoetkoming chronisch zieken en gehandicapten (Wtcg) beëindigd.

8. Duurzaamheid

Voor rode diesel geldt een verlaagd accijnstarief en voor de glastuinbouw geldt een verlaagd tarief op aardgas in de energiebelasting. Beëindiging van lagere tarieven leidt tot een lager energiegebruik en een lagere CO2 uitstoot. Door deze maatregelen vindt harmonisatie plaats met andere sectoren. Tevens leidt een dergelijke beëindiging tot een vereenvoudiging van het fiscale stelsel.

De SDE+ (Subsidieregeling Duurzame Energie) werkt zodanig efficiënt dat ook met een verlaging van de beschikbare middelen het kabinet een forse stap zet richting het 2020 doel duurzame energie. Bij de evaluatie van de SDE+ in 2014 wordt bezien of er aanvullende maatregelen nodig zijn om de doelstelling 2020 te realiseren.

Maatregel	2013	2014	2015	Struc (2017)
<i>Lastenkader</i>				
Afschaffing verlaagd tarief energiebelasting glastuinbouw	-90	-90	-90	-90
Afschaffing rode diesel	-60	-120	-180	-300
<i>Uitgavenkader</i>				
Verlaging uitgaven SDE+			-50	-100
Totaal	-150	-210	-320	-490

Afschaffing verlaagd tarief energiebelasting glastuinbouw

De glastuinbouw betaalt een verlaagd tarief voor gas. Afschaffing van het verlaagde tarief betekent een lastenstijging voor de sector. Als gevolg van de hogere tarieven zal het energiegebruik beperkt dalen. Er wordt op dit ogenblik gesproken over een convenant mbt verlenging van het verlaagde tarief tot en met 2020 met tegenprestatie in de vorm van een plafond CO2 uitstoot.

Afschaffing rode diesel

Bepaalde tractoren en mobiele werktuigen en stationaire apparaten mogen gebruik maken van rode diesel waarvoor een verlaagd accijnstarief geldt. Ook voor diesel die wordt gebruikt voor verwarmingsdoeleinden geldt hetzelfde lage tarief. Dit verlaagde accijnstarief wordt afgeschaft. Om de sector de gelegenheid te geven zich voor te bereiden op de afschaffing vindt de afschaffing in stappen plaats. Als gevolg van de hogere accijns zal het gebruik van diesel –beperkt- dalen

Verlaging SDE+

De kastranches 2015 en 2016 (te verplichten in resp 2013 en 2014) van de SDE+ worden gehalveerd. Door deze uitgavenverlaging daalt het structurele bedrag van de SDE+ van de in het regeerakkoord afgesproken 1,4 mld naar 1,3 mld structureel. Deze bezuiniging is mogelijk omdat de SDE+ veel effectiever is gebleken dan de SDE. In het regeerakkoord is afgesproken dat er in 2014 een evaluatie plaatsvindt. Op dat moment zal duidelijk worden of de Europese doelstelling duurzame energie van 14% in 2020 gehaald kan worden. Hierbij zal bijvoorbeeld ook de mogelijke import van duurzame energie worden betrokken

9. Huurmarkt

Maatregel	2013	2014	2015	Struc
Huurderegulering i.c.m. verhogen verhuurdersheffing			-250	-1.400

Huurderegulering i.c.m. verhogen verhuurdersheffing

In het regeerakkoord heeft de coalitie op de huurmarkt gekozen voor een versoepeling van de huurderegulering, in combinatie met een heffing voor alle verhuurders om uitgaven aan de huurtoeslag te dekken. In deze variant wordt de versoepeling verder doorgevoerd, met een gelijktijdige verhoging van de heffing. De belangrijkste wijzigingen ten opzichte van het regeerakkoord zijn:

- inkomensafhankelijke huurstijging begint bij ongeveer 33.000 i.p.v. 43.000 euro en is maximaal inflatie+6%
- de jaarlijkse stijging voor inkomens onder de 33.000 euro met inflatie+1% i.p.v. inflatievolgend.
- de maximaal redelijke huur stijgt jaarlijks met inflatie+1% i.p.v. inflatievolgend.

10. Hoger Onderwijs

Maatregel	2013	2014	2015	Struc (2024)
Collegegeldverhoging m.u.v. 1e jaar		-35	-140	-1.000
Ruimte voor differentiatie in kwaliteit				0
Sociaal leenstelsel i.p.v. basisbeurs bachelor		-20	-25	-690
Handhaven aanvullende beurs				0
OV-studentenkaart beëindigen			-50	-690
Totaal		-55	-215	-2.380

Het pakket

Dit pakket hervormt het hoger onderwijs onder het motto 'studeren is investeren'. Het pakket brengt de financiële bijdrage van de overheid aan studenten in het hoger onderwijs terug naar de kern. Het pakket bestaat uit de volgende elementen:

- Verhoging van het wettelijk collegegeld naar circa 50% van de onderwijskosten, oftewel met circa 1.750 euro. De publieke bekostiging wordt navenant verlaagd. Overweging hierbij is dat hoger onderwijs vooral het eigenbelang van studenten dient (student plukt zelf het rendement, profijtbeginsel). Het percentage van 50% volgt uit het argument dat als de opbrengst van hoger onderwijs belast is (inkomstenbelasting op arbeid), de prikkels goed liggen wanneer de bijbehorende onderwijskosten in gelijke mate aftrekbaar c.q. gesubsidieerd zijn. Het collegegeld voor het eerste bachelorjaar blijft ongewijzigd, vanwege de oriënterende functie.
- Meer ruimte voor differentiatie in kwaliteit en collegegeld. Overweging hiervoor is dat sommige studenten vragen om opleidingen van voldoende kwaliteit tegen een gematigd collegegeld, terwijl andere studenten belangstelling hebben voor opleidingen van excellente kwaliteit en daar ook voor willen betalen. Er is geen besparing: extra collegegeld is voor meer kwaliteit.
- Sociaal leenstelsel in plaats van de basisbeurs voor de bachelorfase. Overweging hierbij is wederom dat hoger onderwijs vooral het eigenbelang van studenten dient (student plukt zelf het rendement, profijtbeginsel). Aanvullende overweging is dat na de invoering van een sociaal leenstelsel voor de masterfase door dit kabinet, een overeenkomstige maatregel voor de bachelorfase tot vereenvoudiging van het studiefinancieringsstelsel leidt.
- Handhaven aanvullende beurs (circa 300 mln. in 2016). Overweging is dat kinderen van ouders met lage inkomens soms een drempel richting hoger onderwijs kunnen hebben te nemen.
- Ov-studentenkaart beëindigen (ook voor MBO). Overweging hierbij is dat de ov-studentenkaart een ondoelmatig instrument is om te investeren in het onderwijs (want de relatie tussen mobiliteit en onderwijskwaliteit is zeer indirect), en dat de kaart een ondoelmatig instrument is om mobiliteit van studenten te faciliteren (want geen relatie tussen genieten van en betalen voor vervoer, geen prikkel om buiten de spits te reizen).

Borging van de toegankelijkheid van het hoger onderwijs

De toegankelijkheid blijft geborgd via het sociale stelsel van collegegeldkrediet en studieleningen (gematigde rente, inkomensafhankelijke terugbetaling en zo nodig kwijschelding na 15 jaar).

Mogelijke besparingsverliezen en besparingswinsten

Besparingsverlies vanwege de kwijschelding van een eventueel resterende studieschuld na 15 jaar is niet in de budgettaire opbrengst verwerkt. Besparingsverlies door fiscale weglek wordt voorkomen door aanpassing van betreffende fiscale wet- en regelgeving. Het beëindigen van de ov-studentenkaart kan belangrijke gevolgen hebben voor het businessmodel van ov-bedrijven. Op korte termijn kunnen besparingsverliezen optreden bij vervoersbedrijven met publieke aandeelhouders. Op (middel)lange termijn zijn juist extra besparingen denkbaar (minder (spits)capaciteit, minder spoor).

Tijdpad van de besparingen

Voor de collegegeldverhoging is een geleidelijke invoering over een periode van 10 jaar verondersteld (structureel is per 2024). Het omvormen van de basisbeurs en het beëindigen van de ov-studentenkaart leidt pas na enkele jaren tot EMU-saldo relevante besparingen, omdat beiden onder het regime van de prestatiebeurs vallen, en daarom eerst als lening geboekt worden, en pas bij het behalen van het diploma als EMU-saldo relevante uitgaven (structurele EMU-saldo relevante besparing is per 2022). Er is geen cohortgarantie.

11. Mobiliteit

Dit mobiliteitspakket bestaat uit een aantal maatregelen gericht op het verminderen van files op de weg en overvolle treinen en bussen in het OV tijdens de spits. Door spitsreizigers meer te laten betalen treedt een verschuiving op van reizen in de spits naar reizen buiten de spits.

nr	Maatregel	2013	2014	2015	Struc	Struc in
	<i>Verhoging lasten</i>					
1a	Congestieheffing (opbrengst heffingen)	0	0	0	- 500	2018
2	Afschaffen km-vergoeding, zakelijk verkeer via werkkostenregeling	-1.300	-1.300	-1.300	-1.300	2013
	<i>Verlaging uitgaven</i>					
1b	Congestieheffing en verlagen aanlegbudget wegen	-100	-260	-420	-700	2017
3	Tariefdifferentiatie OV en verlaging aanlegbudget spoor	-180	-360	-540	-810	2017
	Totaal	-1.580	-1.920	-2.260	-3.310	

1a en 1b) Invoeren congestieheffing per 2018

- Maatregel is de invoering van congestieheffing op *alleen* die wegtrajecten waar regelmatig files staan. Het tarief is afhankelijk van de drukte en is maximaal 22 ct/km. Er wordt gebruik gemaakt van een bestaand systeem dat relatief snel, met weinig risico's en goedkoop (300 mln. eenmalig, 105 mln. exploitatiekosten) in te voeren is.
- De introductie van een congestieheffing leidt tot een aanzienlijke reductie van de congestie van circa 40%. De economische baten daarvan slaan vooral neer bij het vrachtverkeer, het zakelijk verkeer en een groot deel van het woon-werkverkeer. De reistijdbaten kunnen oplopen tot 1 mld. per jaar.
- De grootste besparing komt uit een verlaging van het aanlegbudget voor wegen in het IF. Dit budget is in deze variant met 40% verlaagd omdat door de congestieheffing de knelpunten al worden aangepakt en aanleg van wegen dus minder nodig wordt.
Ter referentie: alle nieuwe wegen en extra rijstroken van de afgelopen 10 jaar hebben geleid tot 10% minder files en hebben in totaal circa 15 mld. gekost.
- Een congestieheffing verschilt op enkele cruciale punten van Anders Betalen voor Mobiliteit (ABvM). ABvM werkte via een nog niet-bestaande risicovolle techniek die een investering van 3,8 mld. vergde. In ABvM zouden automobilisten voor iedere gereden kilometer moeten betalen.

2) Herziening onbelaste reiskostenvergoeding i.c.m. verhoging werkkostenregeling

- De huidige onbelaste reiskostenvergoeding (19 cent per kilometer of werkelijke kosten bij openbaar vervoer) geldt voor alle zakelijke en woon-werk kilometers. Deze reiskostenvergoeding maakt woon-werk verkeer goedkoper, terwijl woon-werk verkeer voor het grootste deel tijdens de spits plaatsvindt.
- In deze variant wordt de onbelaste vergoeding volledig afgeschaft. Tegelijk wordt het budgettaire beslag van de zakelijke kilometers (600 mln.) in de werkkostenregeling ondergebracht. Uit deze regeling kunnen werkgevers de zakelijke kilometers blijven vergoeden. Een eventuele vergoeding van de woon-werkkilometers gaat dan "ten koste van het kerstpakket". Opbrengst ongeveer 1,3 mld. en reductie van het aantal spitskilometers met (schatting) 10 tot 12%, met een groter effect op de filedruk. Een verlaging van de onbelaste km-vergoeding naar bijvoorbeeld 12 cent is een alternatieve mogelijkheid (opbrengst 700 mln.).

3) Hogere (spits)tarieven OV en verlaging aanlegbudget spoor

- In het OV worden de tarieven voor trein- en buskaartjes in de spits met 10% verhoogd. Hierdoor zullen reizigers vaker buiten de spits reizen en wordt de OV-capaciteit beter benut.
- Daarbovenop wordt het profijtbeginsel sterker toegepast middels een generieke prijsstijging van 10% (thans wordt 2/3 van alle OV-kosten door de overheid betaald). De totale prijsstijging in de spits wordt daarmee dus 20%.
- Door de bovenstaande maatregelen treedt een verschuiving op van reizen in de spits naar reizen in de daluren. Analoog aan congestieheffing op de weg is hierdoor minder spitscapaciteit nodig en kan het aanlegbudget van spoor worden verlaagd met 40%.
- Beleidsmatig wordt dit gerealiseerd door hogere concessievergoeding NS (structureel 240 mln.) en verlaging Brede Doeluitkering (BDU) voor decentraal gefinancierd OV (structureel 80 mln.) en verlaging van het aanlegbudget spoor in het IF (structureel 490 mln.)

12. Bestuurlijke inrichting

Voortzetting van de ingeslagen weg uit het regeerakkoord door hervormingen in (de bestuurlijke inrichting van) het openbaar bestuur in Nederland. Overigens zien gemeenten en provincies zich automatisch geconfronteerd met lagere accressen op het moment dat wordt besloten tot aanvullende bezuinigingen op de rijksuitgaven, doordat in de bestuursafspraken 2011-2015 is afgesproken de normeringssystematiek (trap-op-trap-af) per 2012 weer toe te passen.

nr	Maatregel	2013	2014	2015	Struc	Struc in
1.	Opschalen gemeenten (100-150) en provincies (5-8). Bestuurders dalen van 13.000 naar 5.000 via verdeelmiddel <i>waarvan bestuurskosten</i> <i>waarvan rijk</i> <i>waarvan decentrale overheden</i>			-365	-1.450	PM
				-25	-100	
				-90	-350	
				-250	-1.000	
2.	Herbezinning takenpakket provincies			-290	-290	2015

1. Verdere opschaling van gemeenten en provinciefonds bevorderen via het verdeelmodel van het gemeente- en provinciefonds

- Door meer te sturen in het verdeelmodel (bv. > gewicht inwoners) kunnen gemeenten/provincies gestimuleerd worden tot verdere opschaling. Op termijn (> 10jr) kan een besparing gerelateerd aan beleidsvariant B uit de heroverweging Openbaar Bestuur ontstaan waar een opschaling van gemeenten(100-150) en provincies (5-8) is voorgesteld.

2. Herbezinning takenpakket provincies vanuit het principe 'Je gaat erover of niet'

- De Raad voor de Financiële Verhoudingen (RFV) heeft in 2009 berekend dat 0,6 mld. kon worden gekort op het PF. Inmiddels is 310 mln. uitgenomen. Takenpakket richten op coördinerende taken (tot aan gesloten huishouding provincies). Mogelijkheden tot schrappen van taken liggen in het cluster voorzieningen en economie.¹⁵ Het huidige verdeelmodel veronderstelt een takenpakket van 2,6 mld. gesplitst in beheertaken (1,7 mld.) en ontwikkeltaken (940 mln.)¹⁶ waarvan 1,5 mld. bekostigd via de eigen belastingopbrengsten (1,2 mld. op een totaal van 1,4 mld. aan feitelijke MRB) en via een verondersteld rendement op overige eigen middelen (357 mln.).
- Een verkleining van het fonds kan gerealiseerd worden door het aantal beheer- en ontwikkeltaken verder te beperken, de opgehaalde belastinginkomsten meer te bestemmen en/of het verondersteld rendement op overige eigen inkomsten verder te vergroten¹⁷.
- Aandachtspunt is dat wanneer provincies meer uitgeven uit eigen vermogen (bijv. opbrengsten verkoop aandelen) dit nadelig is voor het EMU-saldo van de collectieve sector.

Hervormingen die het EMU-saldo van de decentrale overheden dan wel de EMU-schuld verbeteren

3. Harde normering EMU-saldo individuele decentrale overheden

De huidige bestuurlijke tekortnorm voor decentrale overheden bedraagt op dit moment -0,5% BBP, maar wordt de laatste jaren overschreden (2011 -0,8%.) Om decentrale overheden meer te binden kan deze norm op termijn worden aangescherpt tot een individuele norm (per gemeenten/provincie/waterschap) van maximaal 0%, waarbij een verbeterpad wordt afgesproken om de aangescherpte doelstelling te bereiken. In het wetsvoorstel houdbare overheidsfinanciën wordt voorzien in een procedure die moet leiden tot invulling van de gelijkwaardige inspanning van het rijk en de decentrale overheden, ten einde structureel een EMU-saldo van 0 procent te bereiken en daarmee te voldoen aan de Europese eisen t.a.v. de overheidsfinanciën, inclusief een doorvertaling naar individuele decentrale overheden.

4. Geïntegreerd middelenbeheer (verplicht schatkistbankieren)

Vergroten van de consolidatie van de EMU-schuld binnen de collectieve sector door decentrale overheden te verplichten tot aanhouden van hun middelen in de schatkist. Tekorten bij decentrale overheden tellen mee in het EMU-saldo terwijl de vermogens niet worden aangehouden in de schatkist. Gevolg is dat de staat meer moet lenen, terwijl elders binnen de collectieve sector miljarden worden uitgezet in de markt (niet efficiënt). Verplicht schatkistbankieren leidt tot een beperking van het financiële risico voor decentrale overheden en draagt bij aan een doelmatige financiering van publieke

¹⁵ Voorzieningen bedraagt ongeveer 250 mln. en betreft o.a. taken volgend uit de mediawet voor regionale omroepen 140 mln. en middelen voor kunst, oudheid en cultuur (80 mln.).

¹⁶ Op basis van begroting 2010 blijkt dat provincies in totaal 4,5 mld. uitgeven aan beheer- en ontwikkeltaken, oftewel 1,9 mld. meer dan verondersteld. De ontwikkeltaken zijn geen oneindige reeksen en zullen in de loop van de tijd afnemen.

¹⁷ Huidige model gaat uit van 35% van geraamde inkomsten tegen een rendement van 3%.

taken.

Maatregel	2013	2014	2015	Struc
Ontbureaucratisering Politie		-130	-260	-260

13. Politie

De operationele sterkte van de politie geeft het aantal fte weer dat bij de Politie direct contact heeft met de burger en/of een directe inhoudelijke bijdrage levert aan de primaire politietaak. Op dit moment bedraagt de sterkte circa 49 500. De groei van de sterkte is sinds begin jaren negentig fors geweest, zo'n 40%. Het is mogelijk om de sterkte terug te brengen, zonder het aantal direct inzetbare uren politiewerk te verminderen. De uitvoering van het in 2011 aan de Kamer aangeboden *Actieprogramma Bureaucratie Politie* zal, zoals in de Begroting 2012 te lezen valt, leiden tot een verhogen van het aantal direct inzetbare uren politiewerk met het equivalent van 5000 fte. Indien ervoor gekozen wordt hiervan 3000 fte "af te romen" leidt dit tot een besparing van structureel 260 mln. Er zou dan een operationele sterkte resteren van 46.500 fte. Daarmee zou Nederland in vergelijking met zijn buurlanden een middenpositie behouden, wanneer gekeken wordt naar politiesterkte per inwoner (minder dan Engeland, meer dan Denemarken en Nordrhein Westfalen, ongeveer evenveel als België). Een alternatieve wijze om een deel van de 3000 fte te besparen is het terugdraaien van de intensivering uit het Regeerakkoord ten behoeve van de animal cops (500 fte, 43 mln. structureel).

14. Pakket Bevriezing+

Dit pakket combineert korte termijn besparingsmaatregelen en twee hervormingen die op termijn bijdragen aan gezondere overheidsfinanciën en een degelijker begrotingsbeleid. In deze variant worden de: i) lonen in de collectieve sector; ii) uitkeringen; en iii) toeslagen, voor zover mogelijk, bevroren, zolang Nederland in de buitensporige tekortenprocedure zit (aanneame: 2012/13). Ook worden de schijflengten/kortingen uit de inkomstenbelasting niet geïndexeerd (kan niet meer in 2012, wel in 2013/14), wordt voor een periode van twee jaar het Infrastructuurfonds bevroren en wordt de uitzonderingspositie van de AOW voor wat betreft de dubbele heffingskorting ongedaan gemaakt. Deze laatste maatregel draagt vooral bij aan de houdbaarheid van de overheidsfinanciën op langere termijn. Tot slot wordt gestreefd naar het vastleggen in regelgeving dat de bevroeringsmaatregelen automatisch van kracht worden wanneer Nederland in de toekomst in de buitensporige tekortenprocedure dreigt te komen.

Maatregelen

In onderstaande tabel staan de maatregelen ten aanzien van het bevroeringspakket (1 t/m 5) en de AOW die getroffen kunnen worden met bijbehorende besparing.

Maatregel ¹⁸	2013	2014	2015	Struc
1. 3e en 4e jaar nul voor collectieve sector (vanaf 2012)	-1.700	-1.700	-1.700	-1.700 ¹⁹
2. Geen gebruik tabelcorrectiefactor (tcf) in de IB	-1.230	-2.250	-2.250	-2.250
3. Ontkoppelen voor twee jaar incl. AOW (per 1 juli 2012)	-790	-1.455	-1.480	-1.865
4. Niet indexeren AKW, KOT (voor een periode van twee jaar)	-79	-201	-240	-243
5. Twee jaar bevroren Infrastructuurfonds (2013 en 2014)	-150	-300	-300	-300
6. AOW: AHK uit referentieminimumloon	0	-157	-409	-7.695
Totaal	-3.949	-6.063	-6.379	-14.053

Toelichting maatregelen

- Ten aanzien van de lonen in de collectieve sector wordt de nullijn voor een derde en vierde jaar gehandhaafd (exclusief zorg). De desbetreffende tranches voor de loonbijstelling 2012 en 2013 worden ingehouden voor de contractloonstijging. Mocht geen overeenstemming met de bonden worden bereikt over een nominale nullijn, dan vindt een wetwijziging plaats om het zogenaamde overeenstemmingsvereiste te wijzigen ter voorkoming van besparingsverlies dan wel afwenteling op de programma-uitgaven.
- In deze variant worden de schijflengten en kortingen in de inkomstenbelasting voor 2013 en 2014 niet meer geïndexeerd met de tabelcorrectiefactor. Hierdoor worden kortingen in reële termen minder waard en komt men eerder in de hogere schijven.
- Ontkoppelen maakt het mogelijk deze tweejarige nullijn ook aan te houden voor uitkeringsgerechtigden (per 1 juli 2012). Deze maatregel kent een zekere overlap met de maatregel fiscalisering AOW uit het pakket Pensioenen. Hiervoor is nog niet gecorrigeerd.
- De bedragen in de Kinderbijslag (AKW) en de Kinderopvangtoeslag (KOT) worden voor een periode van twee jaar – bovenop de bevroeringen die al eerder zijn afgesproken voor 2013 en 2014 – niet geïndexeerd. Anders dan de kinderopvangtoeslag met een maximum uurprijs zijn de huur- en zorgtoeslag niet gebaseerd op een normbedrag maar op de werkelijke huur respectievelijk (standaard)premie en passen daarmee naar hun aard niet in een bevroeringspakket. Vanzelfsprekend zijn er wel (generieke) mogelijkheden om te bezuinigen op beide regelingen.
- Het IF kent een jaarlijkse reële groei van 2,8%. Gedurende twee jaar wordt het IF bevroren.
- Vanaf 2014 wordt een besparing gerealiseerd door het referentieminimumloon van de AOW niet langer uit te zonderen voor afbouw van de dubbele heffingskorting. Deze uitzondering is in 2009 gesneuveld voor werkenden en in 2011 voor uitkeringsgerechtigden (exclusief AOW). Deze maatregel kent een zekere overlap met de maatregel fiscalisering AOW, waarvoor nog niet is gecorrigeerd.

Versterking mogelijkheden tot bevroering bij dreigende ontsporing

Voorts wordt bekeken of het automatische karakter van bevroering bij dreigende ontsporing van de overheidsfinanciën (bijvoorbeeld bij het bereiken van een signaalmarge, of wanneer Nederland in een EDP komt) ook in de toekomst versterkt kan worden. Dit kan bijvoorbeeld via begrotingsregels, een loonwet met structurele werking, een hervorming van de wet op loonvorming en een aanpassing van de Wet Koppeling met Afwijkingmogelijkheid.

¹⁸ De omvang van de besparing is gebaseerd op de MEV (maatregel 2 op basis van CEP). Op basis van de nieuwe cijfers bij cCEP leidt deze maatregel mogelijk tot een lagere besparing. Bij de verschillende maatregelen is sprake van budgettaire interacties. Daarnaast is sprake van een doorwerking naar de toeslagen. Met beide is nog geen rekening gehouden bij de budgettaire opbrengst.

¹⁹ Waarvan Onderwijs 1.100 mln., Defensie 230 mln. en Politie 200 mln.

14a. Pakket Bevriezing+ – vervolg

Een variant binnen het bevroingspakket uit het keuzemenu is om het ontkoppelen en niet indexeren van de toeslagen voor een kortere periode dan twee jaar van kracht te laten zijn. In onderstaande tabel staat de besparing indien de maatregelen voor een periode van 1 jaar gelden. Binnen deze variant kan vervolgens worden gekozen of alle of een gedeelte van onderstaande maatregelen getroffen zullen worden.

Maatregel ²⁰	2013	2014	2015	Struc
1. 3e jaar nul voor collectieve sector (vanaf 2012)	-900	-900	-900	- 900 ²¹
2. Geen gebruik tabelcorrectiefactor (tcf) in de IB in 2013	-1.230	-1.230	-1.230	-1.230
3. Ontkoppelen voor één jaar incl. AOW (per 1 juli 2012)	-583	-604	-615	-754
4. Niet indexeren AKW, KOT (additioneel voor een periode van één jaar)	-79	-110	-120	-120
5. Eén jaar bevrozen Infrastructuurfonds (2013)	-150	-150	-150	-150

²⁰ De omvang van de besparing is gebaseerd op de MEV (maatregel 2 op basis van CEP). Op basis van de nieuwe cijfers bij cCEP leidt deze maatregel mogelijk tot een lagere besparing. Bij de verschillende maatregelen is sprake van budgettaire interacties. Daarnaast is sprake van een doorwerking naar de toeslagen. Met beide is nog geen rekening gehouden bij de budgettaire opbrengst.

²¹ Waarvan Onderwijs 430 mln., Defensie 90 mln. en Politie 80 mln.

15. Defensie

Ter invulling van de taakstelling bij Defensie is gekozen voor een maatregel op efficiencygebied (outsourcing) en aanvullend een aantal operationele ingrepen. De opbrengsten in de jaren 2013-2015 bestaan uit besparingen in de exploitatie, vrijval van investeringen en verkoopopbrengsten. De totale structurele besparing is exclusief (incidentele) verkoopopbrengsten en bedraagt ruim 4% van de

Maatregel	2013	2014	2015	Struc
Taakstelling Defensie	-59	-178	-290	-314

defensiebegroting.

Efficiency

- *Outsourcing verschillende diensten:* Defensie heeft nog veel ondersteunende diensten in eigen beheer, zoals catering, ICT etc. Vanwege onzekerheid in de realisatie zijn in het voorjaar nog geen opbrengsten ingeboekt voor het outsourcen van dergelijke diensten. Een aantal sourcingstrajecten bevindt zich inmiddels in een wat verder gevorderd stadium (catering, ICT- dienstverlening, onderhoud wielvoertuigen), andere diensten zijn nog niet zover maar kunnen in potentie ook naar de markt worden gebracht. Een conservatieve inschatting van de opbrengst hiervan bedraagt ca. 10 mln. in 2015 en 25 mln. structureel.

Operationeel

- *Afstoten beide M-fregatten en alle vier onderzeeërs:* Deze maatregel ligt in het verlengde van de in het voorjaar 2011 gemaakte operationele keuzes van Defensie. Toen is de keuze gemaakt voor het aanhouden van de M-fregatten en onderzeeërs onder gelijktijdige vermindering van het aantal OPV's (Oceangoing Patrol Vessels). Echter, onder druk van moties uit de Kamer zijn uiteindelijk alle OPV's gehandhaafd. Daarmee is het schrappen van de deels substituaire capaciteiten van de OPV's, namelijk het M-fregat en de onderzeeër weer een denkbaar alternatief. De opbrengst van deze optie bedraagt structureel ca. 150 mln.
- *Vermindering aantal jachtvliegtuigen F-16 van 68 tot 42:* Het besluit van Defensie in het voorjaar 2011 om voor de vervanging van de F-16 een lager budget (4,5 mld.) te reserveren dan voorheen, betekent dat er voor de toekomst wordt uitgegaan van een substantieel kleiner aantal jachtvliegtuigen. Daar kan nu reeds op geanticipeerd worden door het aantal F-16's dat in het voorjaar is teruggebracht naar 68, verder te verminderen naar 42. Door uit te gaan van 42 F-16's kan 1 luchtmachtbasis worden gesloten. De opbrengst van deze maatregel betreft structureel ca. 80 mln.
- *Vermindering ondersteuningscommando landmacht met 25%:* Gegeven de verkleining van de krijgsmacht, kan er voor worden gekozen om het ondersteuningscommando van de landmacht (OOCL) verder mee te laten krimpen. Onder het OOCL vallen onder andere de genie, bevoorradingstroepen, inlichtingenverzameling. De opbrengst bedraagt structureel circa 60 mln.

Ten slotte

- De vervanging van de F-16 vormt een groot budgettair risico voor de begroting van Defensie indien gekozen wordt voor de JSF. Dit niet alleen door de stijgende investeringskosten maar ook door de hoge exploitatiekosten. Defensie heeft de hogere exploitatiekosten van de JSF tov die van de F-16 nog niet in de meerjarenramingen verwerkt. Deze niet-begrote meerkosten bedragen ca. 2 mln per toestel per jaar maar zullen zeker nog verder stijgen, te denken valt aan 100% of meer. Toch maakt de optie afzien van de JSF geen deel uit van bovenstaande ombuigingsopties. De budgetten voor de eventuele aanschaf van toestellen zijn namelijk pas na deze kabinetsperiode geraamd (groeve schatting van de opbrengst bedraagt vanaf 2016 gemiddeld 170 mln. per jaar). In deze kabinetsperiode levert enkel het stoppen met de testfase JSF direct geld op. Dit zijn echter beperkte (20 mln., in 2014, 65 mln. in 2015) en vrijwel geheel incidentele opbrengsten (circa 10 mln. structureel).

Maatregel	2013	2014	2015	Struc
Afstoten M-fregatten en onderzeeërs	-32	-68	-137	-150
Verminderen aantal jachtvliegtuigen F-16	-19	-55	-91	-80
Vermindering OOCL	-8	-50	-52	-59
Outsourcing verschillende diensten		-5	-10	-25
Intensivering financiering VPD 's	10	10	10	10

15a. Defensie – vervolg

- De hervorming voor Defensie is modulair opgebouwd uit de in het keuzemenu beschreven maatregelen. Indien een minder vergaande variant gewenst is, kan ook voor elk van de maatregelen individueel worden gekozen. Op die manier zijn pakketjes tussen de 25 en 300 mln. mogelijk.
- Ook is een intensivering denkbaar om de pijn van een hervorming wat te verzachten. Het gaat dan om de financiering van de VPD's, de marine-detachementen aan boord van koopvaardij schepen rond Somalië. Deze worden nu voor 50% door de reders gefinancierd en voor 50% uit de defensiebegroting. De begrote defensiebijdrage voor 50 VPD's per jaar bedraagt 10 mln. Deze kan generaal worden toegevoegd aan de defensiebegroting met als argument dat deze VPD's dienen ter bescherming van de handelsbelangen van de gehele Nederlandse natie.

Maatregel	2013	2014	2015	Struc (2016)
Afbouwen ODA-budget	-1.000	-2.000	-3.000	-3.600

16. Afbouwen ontwikkelingssamenwerking

Het totale ODA-budget bedraagt **4,3 mld.** Gecorrigeerd voor zgn. toerekeningen (dit zijn uitgaven zoals eerstejaarsopvang van asielopvang, EU-uitgaven met een ontwikkelingshulpkarakter en een deel van de kwijtschelding uit hoofde van de EKI) bedraagt de maximale besparing **3,9 mld.** In de periode tot 2016 ligt een deel hiervan juridisch vast.

16a. Afbouwen ontwikkelingssamenwerking – vervolg

Maatregel	2013	2014	2015	Struc (2016)
ODA-budget naar EU-gemiddelde	-1.000	-1.690	-1.760	-1.800
ODA-budget naar 0,6% BNP	-630	-650	-680	-680

Verlagen ODA-budget van 0,7% naar EU-gemiddelde (vanaf 2014)

Het totale ODA-budget bedraagt **4,3 mld.** Het ODA-budget kan generiek verlaagd worden tot het EU-gemiddelde van 0,44% BNP vanaf 2014.

Verlagen ODA-budget van 0,7% naar 0,6% BNP (vanaf 2013)

Het totale ODA-budget bedraagt **4,3 mld.** Het ODA-budget kan generiek verlaagd worden tot 0,6% BNP vanaf 2013.

17. Kindregelingen

Op dit moment zijn er elf kindregelingen: acht met als doel (specifieke) inkomensondersteuning (budget 5,4 mld. in 2015) en drie met als doel arbeidsparticipatie (budget 5 mld. in 2015). Er zijn inhoudelijk drie redenen voor hervorming. Het stelsel is niet altijd efficiënt/effectief. Inkomensondersteuning komt ook terecht bij hoge inkomens. Voor alleenstaande ouders in de bijstand is er geen financiële prikkel om te gaan werken. De laatste motivatie: het aantal regelingen is te groot. Ouders zien door de bomen het bos niet meer en de uitvoering is duur.

Maatregelen en opbrengst

Nr	Maatregel	2013	2014	2015	Struc	Struc in
<i>Uitgavenkader</i>						
1	Invoeren kindbudget: samenvoegen AKW+WKB+WTOS	120	-1.120	-1.990	-2.100	2017
2	Afschaffen bijstandkop 20% alleenstaande ouders		-300	-300	-300	2016
3	Extra kop kindbudget voor alleenstaande ouders		500	500	500	2014
4	Afschaffen TOG en overhevelen naar zorgdomein		0	0	0	2014
5	Versoberen kinderopvangtoeslag (KOT)	-255	-360	-400	-400	2015
	<i>Totaal uitgavenkader</i>	<i>-135</i>	<i>-1.280</i>	<i>-2.190</i>	<i>-2.300</i>	
<i>Inkomstenkader</i>						
6	Afschaffen alleenstaande ouderkorting		-330	-340	-340	2015
7	Afschaffen aanvullende alleenstaande ouderkorting		-190	-200	-200	2015
8	Afschaffen ouderschapsverlofkorting (OVK)		-70	-70	-70	2014
9	Afschaffen aftrek levensonderhoud kinderen (LOK)		-210	-210	-210	2014
	<i>Totaal inkomstenkader</i>		<i>-800</i>	<i>-820</i>	<i>-820</i>	
Totaal uitgaven/inkomstenkader		-135	-2.080	-3.010	-3.120	

Met dit pakket worden vier doelstellingen bereikt: (1) inkomensondersteuning wordt weggehaald bij hoge inkomens en voor alleenstaande ouders in de bijstand consistent gemaakt met de ondersteuning voor andere huishoudens, (2) werken loont: de armoedeval van alleenstaande ouders wordt verminderd, (3) vereenvoudiging: 8 van de 11 regelingen worden afgeschaft, (4) de uitgaven worden beperkt: er wordt voor 2,3 mld. structureel bezuinigd; de lasten worden 820 mln. verhoogd.

Toelichting

Maatregel nr. 1: Invoeren kindbudget: samenvoegen AKW+WKB+WTOS

De kinderbijslag (AKW), het kindgebondenbudget (WKB) en de Wet Tegemoetkoming Onderwijsbijdrage en Schoolkosten (WTOS) worden samengevoegd tot één regeling: het kindbudget (KB). Dit KB lijkt zeer sterk op het kindgebondenbudget en heeft 1 doel: inkomensondersteuning voor gezinnen met een inkomen tot maximaal ca. 2x modaal (bij 2 kinderen).

Maatregelen nr. 2+3+6+7: Pakket alleenstaande ouders

(2+6+7) Het bijstandsniveau voor alleenstaande ouders wordt gelijk aan dat voor alleenstaanden (afschaffen kop van 20%). De alleenstaande ouderkorting plus de aanvulling wordt geschrapt. (3) Ter (gedeeltelijke) compensatie en omdat alleenstaande ouders minder schaalvoordelen hebben, komt er een kop van ca. 1.500 euro op het kindbudget voor alleenstaande ouders. Deze kop houden mensen als ze gaan werken en daarmee is de armoedeval nagenoeg opgelost. Dit pakket zorgt voor een inkomensdaling van ca. 1.700 euro voor alleenstaande ouders in de bijstand (-10%).

Maatregel nr. 5 Kinderopvangtoeslag

De kinderopvangtoeslag kan verder worden versoberd: (1) De zeer hoge subsidiering voor lage inkomens kan omlaag. De stap van een uitkering naar werken voor alleenstaande ouders wordt door de kop op het kindgebonden budget per saldo veel aantrekkelijker. (2) Voor veel hoge inkomens met slechts één kind loont werken ook zonder kinderopvangtoeslag. Wij zien twee knoppen: (1) De vaste eigen bijdrage per gezin per maand kan worden verhoogd met 40 euro zodat ouders de eerste 2 uur per week zelf betalen. (2) De eerste kindtabel kan proportioneel worden verlaagd zodat deze uitkomt op nihil bij een inkomen van 100.000 euro. Nb. Ook de tweede kindtabel kan voor hoge inkomens worden versoberd. Nadeel: werken voor gezinnen met meer kinderen wordt (snel) niet lonend meer.

Een alternatief betreft het doorvoeren van een aanpassing van het inkomensbegrip bij toeslagen waarbij de fiscale aftrekposten met betrekking tot de eigen woning buiten beschouwing worden gelaten. Hierdoor wordt het verzamelinkomen minder gedrukt (dus hoger) en de kinderopvangtoeslag 160 mln. lager (2014). Dit werkt ook door naar de zorgtoeslag (325 mln.) en het kindgebonden budget (110 mln.); hierop dienen

extra uitvoeringskosten nog in mindering te worden gebracht. Door het gebruik van verschillende inkomensbegrippen zal het aantal terugvorderingen van toeslagen fors toenemen.

Overige maatregelen 4+8+9

(4) De Tegemoetkoming ouders van thuiswonende gehandicapte kinderen (TOG) past inhoudelijk meer in het zorgdomein en wordt daarom overgeheveld naar de Wtcg.

(7) De effectiviteit van de ouderschapsverlofkorting is onduidelijk en wordt afgeschaft.

(8) De aftrek levensonderhoud kinderen (vanaf 2012, jonger dan 21 jaar) wordt in verband met vereenvoudiging en overlap met kindbudget afgeschaft.

18. Beperken omvang belastinguitgaven met 25%

Maatregel	2013	2014	2015	Struc
Beperken omvang belastinguitgaven met 25%	-1.135	-1.170	-1.205	-1.130

Indirecte belastingen zijn minder verstorend dan directe belastingen. In onderstaande tabel zijn alle belastinguitgaven bij de indirecte belastingen opgenomen voor zover ze niet op basis van internationale verdragen verplicht zijn²². Er resteert dan een bedrag van circa 4,5 miljard. Een taakstelling van 25% betekent een grondslagverbreding met een opbrengst van 1.150 mln. Dit bedrag zou kunnen worden gerealiseerd door bestaande regelingen te versoberen of af te schaffen. Een mogelijk criterium daarbij kan worden gevonden in de mate van effectiviteit volgens de uitgevoerde evaluaties, of de hoogte van administratieve lasten of inningskosten.

Gegeven de samenstelling van deze grondslag zal tenminste een deel van de maatregelen moeten worden gezocht bij het verlaagde BTW-tarief. Bepaalde categorieën zouden kunnen worden overgeheveld naar het algemene tarief. Alternatief is om het verlaagde tarief (exclusief voeding- en geneesmiddelen) te verhogen. De opbrengst daarvan 550 mln per procentpunt.

Tabel Belastinguitgaven

	2013	2014	2015
Omzetbelasting verlaagd tarief	3908	4035	4167
Boeken, tijdschriften, week- en dagbladen	497	504	510
Bibliotheken (verhuur boeken),	119	125	131
Kermissen, attractieparken, sportwedstrijden en -accommodatie	143	148	152
Circussen, bioscopen,	75	79	84
Sierteelt	211	213	215
Arbeidsintensieve diensten	497	523	551
Vervoer van personen (w.o. openbaar vervoer)	780	816	853
Logiesverstrekking (incl. kamperen)	247	256	265
Voedingsmiddelen horeca	1339	1372	1405
Omzetbelasting - speciale regelingen	137	142	147
Kleine ondernemersregeling	109	113	117
Landbouwregeling	29	29	30
Energiebelasting			
Teruggaaf kerkgebouwen/non profit	30	32	33
Vrijstellingen grootverbruik in de energiebelasting	8	8	8
Afvalstoffenbelasting	20	20	20
Teruggaaf BPM	78	71	74
Motorrijtuigbelasting vrijstellingen of nihil tarief	215	221	225
Vrijstellingen overdrachtsbelasting	142	144	147
Totaal generaal belastingen	4538	4673	4820
25% taakstelling	1134	1168	1205

²² Vrijstellingen BTW, accijnsvrijstellingen op basis van internationale verdragen.

19. Naar meer evenwicht tussen ondernemers en werknemers (Winstbox)

Maatregel	2013	2014	2015	Struc
Stap richting winstbox	-500	-500	-500	-500

Er is een verkenning naar de winstbox toegezegd in 2012. Idee van een winstbox is dat faciliteiten worden omgezet in een lager tarief voor ondernemers in de inkomstenbelasting. Primaire doelen van de winstbox zijn vereenvoudiging en doorgroei van ondernemingen bevorderen. De verkenning moet onder andere duidelijk maken of een winstbox inderdaad tot een vereenvoudiging kan leiden en per wanneer. Daadwerkelijke invoering ervan is dus nog geenszins zeker.

In de fiscale agenda is de winstbox omschreven als het budgettair neutraal laten opgaan van fiscale ondernemersfaciliteiten in een laag en meer proportioneel tarief voor ondernemers. Het wijzigen van ondernemersfaciliteiten ligt erg gevoelig i.v.m. herverdelingseffecten. Voor een – macro gezien – lastenverzwaring geldt dit uiteraard des te meer. Inhoudelijk gezien is dit echter wel te verdedigen vanuit de grote verschillen in belastingheffing tussen ondernemers en werknemers (en resultaatgenieters en directeuren-grotoaandeelhouders). De verschillen in belastingheffing hangen samen met de wens om ondernemerschap te stimuleren en met de bijzondere functies van winstinkomen, maar zijn in de loop der jaren wel erg groot geworden. Bij budgettair neutrale omzetting van de belangrijkste ondernemersfaciliteiten²³ in een laag tarief voor ondernemers lijkt een tarief mogelijk van circa 28,5%. Het laagste tarief voor werknemers bedraagt 33% en het hoogste 52%.

Maatregel

Een meer evenwichtige behandeling tussen ondernemers en werknemers zou vorm kunnen worden gegeven door een hoger tarief in de winstbox. Een tarief van 33%, gelijk aan het laagste tarief voor werknemers, levert (ten opzichte van een winstbox van 28,5%) meer dan 1 mld. op²⁴.

De eventuele invoering van een winstbox is een ingrijpende stelselwijziging en zal dus niet op korte termijn kunnen plaatsvinden. Wel kunnen al stappen worden gezet die in lijn zijn met de winstboxgedachte. Voorgesteld wordt om vanaf 2013 voor een half miljard aan faciliteiten voor ondernemers te schrappen (zie hieronder voor de grondslagversmallers). Het meest voor de hand ligt dan om bestaande ondernemersfaciliteiten reeds af te schaffen (bijvoorbeeld meewerkaftrek, stakingsaftrek, willekeurige afschrijving starters, FOR) en/of te versoberen (bijvoorbeeld zelfstandigenaftrek, investeringsaftrekken).

De grondslagversmallers

Er zijn diverse grondslagversmallers in de winstsfeer. Een deel geldt alleen voor ondernemers in de inkomstenbelasting en een deel ook voor ondernemingen in de vennootschapsbelasting.

Faciliteiten IB-ondernemers

Regeling	2012
Ondernemersaftrek (ZA c.s.)	1709
MKB-winstvrijstelling	1144
WA starters	8
Oudedagsreserve (FOR)	79 ²⁵
Stakingslijfrente	Nb
Aanloopverlies regeling	Nb

Faciliteiten IB en Vpb

Regeling	2012
KIA EIA MIA	608
Willekeurige afschrijving	28
Egalisatiereserve en HIR	Nb
Specifieke sectoren	396
Kwijtscheldingswinst	Nb

²³ Het gaat om de zelfstandigenaftrek, MKB-winstvrijstelling, meewerkaftrek, stakingsaftrek en startersaftrek bij arbeidsongeschiktheid.

²⁴ Feitelijk komt het neer op het afschaffen van de zelfstandigenaftrek en een tariefverlaging voor ondernemers die nu in de tweede of hogere schijf zitten. Voor ondernemers in de eerste schijf is er geen verschil meer met werknemers.

²⁵ Alleen het gedeelte van de FOR dat uiteindelijk niet wordt omgezet in een lijfrente.

20. Inhouden lastenveloppen²⁶

Maatregel	2013	2014	2015	Struc
<i>Innovatie</i>				
Inhouden envelop/niet invoeren RDA	-130	-250	-250	-250
Inhouden envelop/niet invoeren RDA+	-90	-90	-90	-90
Inhouden ULB	-80	-80	-80	-80
Totaal	-300	-420	-420	-420

Op verschillende plekken elders in deze memoset worden voorstellen gedaan om reserveringen in te houden (bankenbelasting, vitaliteitspakket).

Innovatie

De faciliteiten voor innovatie en R&D zijn de laatste jaren fors uitgebreid en zullen nog verder worden uitgebouwd. Naarmate een faciliteit wordt uitgebreid mag worden verwacht dat de marginale opbrengsten van de intensivering afnemen. Overwogen zou kunnen worden om geld dat nog niet is uitgegeven te reserveren en het bestaande geld over de onderdelen te herverdelen. De 2^e tranche RDA en RDA+ samen dat nu nog niet is besteed is 340 mln. (250 mln. RDA en 90 mln. RDA+).

Tabel: budgettair beslag fiscale innovatie instrumenten gericht op innovatie in 2005 en 2015, € mln.

Innovatie- gelden totaal geraamd	2005	2015
Research & Development Aftrek (RDA)	0	500
RDA+	0	90
Innovatiebox	0	625
Afdrachtvermindering speur- en ontwikkelingswerk WBSO	362	715
Aftrek speur- en ontwikkelingswerk	8	8
Totaal	370	1938
Waarvan nog niet besteed		340

ULB

In het Belastingplan 2011 is een envelop voor de uniformering loonbegrip (ULB) opgenomen. In deze envelop resteert nog 80 mln. vanaf 2013 voor werkgevers. Dit wordt ingehouden.

²⁶ Behoudens de gelden voor het Actieplan Leerkracht en middelen uit het Regeerakkoord ten behoeve van de Jeugdzorg staan er vrijwel geen intensiveringsmiddelen meer op de Aanvullende Post. De middelen voor het Actieplan Leerkracht zijn bestemd voor de verdere inkorting van de carrièrelijnen in het VO/BVE en voor de Functiemix in het PO/VO/BVE (beter gekwalificeerde leraren in een hogere schaal). De middelen zijn via de huidige cao's en via bestuurlijke convenanten gekoppeld aan deze bestemmingen. Niet-uitkeren impliceert het eenzijdig beëindigen van convenantafspraken met de onderwijssectoren en/of het ombuigen elders op de onderwijsbegroting ter financiering van de resterende stappen van het Actieplan. De middelen voor de jeugdzorg zijn ingezet als onderdeel van de bestuursafspraken 2011-2015.

21. Cultuur & Media

Maatregel	2013	2014	2015	Struc (2017)
Verlagen rijksmediabijdrage		-100	-100	-100
Monumenten	-50	-75	-100	-100
Verdere beperking cultuursubsidies	-50	-50	-50	-100
Totaal	-100	-225	-250	-300

Op de terreinen Cultuur & Media kan een aanscherping van de prioriteiteninstelling plaatsvinden.

- *Verlagen rijksmediabijdrage*. Deze maatregel betreft het verder naar beneden bijstellen van de rijksbijdrage aan de publieke omroep – in aanvulling op de huidige taakstelling van 200 mln. Hierdoor zal waarschijnlijk een van de drie televisienetten (en andere activiteiten zoals een of meerdere radiozenders) komen te vervallen. De maatregel vergt een wetswijziging.
- *Monumenten*. Deze maatregel betreft het beëindigen van de huidige subsidiestroom naar monumenten en het beperken van het instrumentarium tot de overige faciliteiten voor monumenten (zoals de laagrentende leningen uit het Revolving Fund in de huidige omvang). De maatregel vereist het intrekken van een AMvB. Gelet op de opgenomen bedragen geldt met name voor de jaren 2013 en 2014 een voorbehoud in verband met juridisch al aangepane verplichtingen.
- *Verdere beperking cultuursubsidies*. Deze maatregel betreft een additionele structurele korting op het cultuurbudget. Omdat nieuwe regeling 2013-2017 voor de basisinfrastructuur al is vastgesteld is het alleen mogelijk alle instellingen te korten met een extra percentage. Met ingang van 2017 zijn ook weer keuzes met betrekking tot de inhoud van de basisinfrastructuur mogelijk. Bij een extra korting 2013-2017 van deze omvang lijkt het risico aanwezig dat de voorziene nieuwe basisinfrastructuur niet op de beoogde wijze zal kunnen worden gerealiseerd. Bovendien is waarschijnlijk dat de problematiek van de frictiekosten de grens van de oplosbaarheid zal overschrijden. Vanaf 2017 is er wel meer flexibiliteit in de te maken keuzes.

22. Zorgtoeslag

De zorgtoeslag wordt beperkt door het normpercentage bij WML voor zowel alleenstaanden als voor paren met 0,22%-punt te verhogen.

Maatregel	2013	2014	2015	Struc
Beperken zorgtoeslag	-250	-250	-250	-250

23. Subsidies EL&I

Op de EL&I begroting staat een totaal van circa 2 mld. in 2015 aan subsidies. De Stimuleringsregeling duurzame energie (SDE) betreft hiervan 1,4 mld. De overige 600 mln. bestaat uit bekostiging en subsidies, met name uit innovatie- en onderzoek (waaronder bekostiging technologische instituten als TNO en Deltares), energiesubsidies, subsidies voor het MKB en subsidies met betrekking tot de agrarische sector en groen onderwijs. Financiering van grote instituten zoals TNO, ECN, NLR en Deltares (ca. 220 mln.) wordt aangemerkt als bekostiging, dus niet als subsidie. In totaal dus een grondslag van 380 mln. plus 1,4 mld. Er is alleen gekeken naar de uitgavenkant.

Maatregel	2013	2014	2015	Struc (2020)
Innovatie	-34	-56	-113	-72*
Ondernemen	-6	-15	-17	-22
Energie	-10	-20	-60	-120
Agro-, visserij- en voedselketens	-13	-27	-46	-51
Groen onderwijs	-5	-10	-15	-15
Totaal	-68	-128	-251	-280

**Uiteindelijke meerjarige opbrengst van verlagen van de uitgaven van het innovatiefonds MKB hangt af van revolverendheid.*

Innovatie

Beëindigen subsidieregeling Innovatie prestatie contracten (IPC) per 2013. Daarnaast kan er gekozen worden om de uitgaven van het innovatiefonds MKB met 50% te verlagen. Tevens kan de subsidiëring van ruimtevaartprogramma's worden beëindigd. Tenslotte kan de subsidieregeling Eurostars wordt beëindigd.

Ondernemen

Beëindigen PRIMA budget. Dit betekent dat het budget voor rijksbrede ICT programma's zoals de digitale agenda wordt beëindigd. Daarnaast worden subsidies voor ICT flankerend beleid beëindigd.

Energie

De uitgaven voor de SDE+ worden verlaagd. De kastranches 2015 en 2016 (te verplichten in respectievelijk 2013 en 2014) van de SDE+ worden gehalveerd. Door deze uitgavenverlaging daalt het bedrag van de SDE+ van de in het regeerakkoord afgesproken 1,4 mld. naar 1,3 mld. structureel. De heffing aan de inkomstenkant blijft gehandhaafd in dit voorstel. Daarnaast worden de uitgaven voor energie-innovatie beëindigd.

Agro-, visserij- en voedselketens

Specifieke subsidiearrangementen bovenop generiek bedrijven- en innovatiebeleid voor de agrarische sector worden afgebouwd. De agro-sector kan vallen onder het reguliere innovatie beleid van ELI. Ook wordt de specifieke subsidie voor de glastuinbouw beëindigd. Deze sector geniet momenteel voordeel van een aantal fiscale faciliteiten (EIA, MIA, btw-verlaging, energiebelasting en VAMIL) van totaal beslag ca 1,0 mld. In totaal wordt 31 mln. van de totale 39 mln. aan (veelal kleine) subsidies op artikel 16 beëindigd.

Groen onderwijs

EL&I stelt -naast de OCW-conforme subsidies om de kwaliteit te verhogen van groene scholen- extra subsidies beschikbaar. Deze extra subsidies worden beëindigd. Daarnaast heeft EL&I een meerjarenafspraak t/m 2015 met onderwijsinstellingen over Groene kenniscoöperatie. Vanaf 2016 worden deze subsidies beëindigd.

24. Onderwijs (PO, VO en BVE)

Maatregel	2013	2014	2015	Struc
PO Deels terugdraaien klassenverkleining	-25	-75	-125	-125
VO Verminderen urennorm in combinatie met het schrappen van vakken		-40	-125	-125
BVE Verminderen burgerschap in het onderwijscurriculum	-15	-35	-50	-65
Totaal	-40	-150	-300	-315

In de onderwijssectoren PO, VO en BVE kan het onderwijs sterker op de kern worden gericht in samenhang met het verhogen van de kwaliteit. Tevens kunnen ondoelmatigheden uit de onderwijssectoren worden gehaald.

- *PO Deels terugdraaien klassenverkleining:* Deze maatregel betreft het bekostigen van minder leraren per leerling in de onderbouw van het primair onderwijs. Overweging is dat uit het recente SCP-rapport wederom blijkt dat de klassenverkleining in de periode 1997-2003 niet tot hogere onderwijsprestaties heeft geleid.
- *VO Verminderen urennorm in combinatie met het schrappen van vakken:* Deze maatregel betreft het reduceren van de onderwijstijd urennorm in combinatie met het schrappen van een aantal vakken. Vakken die voor beëindiging in aanmerking kunnen komen zijn vakken die niet tot het kerncurriculum behoren, zoals CKV en ANW. De maatregel vereist een wetswijziging.
- *Burgerschap verminderen in onderwijscurriculum:* De maatregel betreft het modificeren van de kwalificatie-eis voor burgerschap vanuit de overweging dat burgerschap niet tot het kerncurriculum van een beroepsopleiding behoort. De maatregel kan worden ingevoerd door het bedrag taakstellend op de MBO-bekostiging in te boeken. Waar nodig wordt wet- en regelgeving aangepast.